

Çevre
İhtilaflarında
SLAPP:
Kamu Katılımına
Karşı Stratejik
Dava

ÇEVRE İHTİLAFLARINDA

SLAPP: KAMU KATILIMINA KARŞI STRATEJİK DAVA

Ocak 2023

Yayımlayan

Mekanda Adalet Derneği

Proje Ekibi

Sinem Boyacı, Sena Nur Gölcük, Cemre Kara,
Büşra Üner ve Özlem Zingil

Editör

Ceren Yartan

Tasarım ve Dizgi

Duygu Dağ

Katkıda Bulunanlar

Yağız Eren Abanus, Ekin Çekiç, Duygu Dağ, Sinan
Erensü, Hüseyincan Eryılmaz, Onur Temel

Mekanda Adalet Derneği

Kemankş Karamustafapaşa Mah. Halil Paşa Sok.
Ömer Abed Han 23/2 Kat:4 No:416 Karaköy
34425 Beyoğlu, İstanbul
mekandaadalet.org
info@mekandaadalet.org

Teşekkür

Mekanda Adalet Derneği olarak iş dünyası ve insan hakları alanında yürüttüğümüz çalışmalarımız, çevre mücadelesi sürdüren yerel aktörlerle olan temasımızdan doğuyor ve şekilleniyor. Hak savunucularını odağımıza aldığımız bu araştırma fikri de kentte ve kırsalda çevre mücadelesi veren kişiler ve sivil toplum kuruluşlarıyla yaptığımız görüşmelerin sonucunda doğdu. Paylaşımları, fikirleri ve destekleri için emeği geçen herkese çok teşekkür ederiz.

Araştırmamızın veri toplama ile görüşme sürecinde sundukları katkılar nedeniyle Tuğba Günel ve Birhan Erkutlu'ya, Bartın Platformu'ndan Erdoğan Atmış, Recai Çakır, Adnan Soylu ile avukat Berkay Dal ve avukat Engin Uzun'a, sosyal bilimci Cihan Uzunçarşılı Baysal'a, Politeknik'ten Ersin Kiriş'e, Marmaris Kent Konseyi Çevreden Sorumlu Yürütme Kurulu Üyesi ve MUÇEP Marmaris Sözcüsü Halime Şaman'a, Sedat Cezayirlioğlu'na ve avukat Yakup Okumuşoğlu'na ayrıca teşekkür etmek isteriz.

İçindekiler

4	KISALTMALAR
5	SÖZLÜK
8	GİRİŞ
10	ARAŞTIRMA KONUSU ve YÖNTEM
13	ÇEVRE İHTİLAFLARI VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ
18	BİR BASKI VE MÜDAHALE TAKTİĞİ OLARAK SLAPP
21	Türkiye’de SLAPP Niteliğindeki Yargısal İşlemler
21	Ceza davası açılmasını sağlamak amacıyla suç duyurusunda bulunulması
23	Tazminat davası açılması
25	İdari bir işlem yapılmasını sağlamak amacıyla şikâyetle bulunulması
26	Örtülü SLAPP’ler
28	Yargı Makamlarının Tutumu
30	HEDEFTEKİ HAK SAVUNUCULARI
31	Halime Şaman
33	Sedat Cezayirlioğlu
35	Cihan Uzunçarşılı Baysal
37	Recai Çakır ve Erdoğan Atmış
42	TESPİTLER VE ÖNERİLER
45	KAYNAKÇA
46	SONNOTLAR

Kısaltmalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BES	Biyokütle Enerji Santrali
BM	Birleşmiş Milletler
BHRRC	Business and Human Rights Resource Center
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
HAGB	Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması
HES	Hidroelektrik Santrali
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
JES	Jeotermal Enerji Santrali
KYOK	Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar
MUÇEP	Muğla Çevre Platformu
RES	Rüzgâr Enerji Santrali
SLAPP	Strategic Lawsuits Against Public Participation (Kamu katılımına karşı stratejik dava)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
GYO	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

Adli kontrol:

Belli bir yerleşim yerini terk etmemek/ yerleşim yerine gitmemek, belli günlerde imza vermek, yurtdışına çıkış yasağı, kefalet (güvence bedeli) ödemek, konutu terk etmemek (ev hapsi) gibi şüpheli veya sanığın denetim altına alınarak tutuklama kararı yerine uygulanan cezai tedbirleri ifade ediyor.

Çevre ihtilafı:

Bu çalışma kapsamında çevre ihtilafı, kamu ya da özel sektör eliyle gerçekleştirilen ve kamu yararını gözetmeyen maden, enerji, altyapı gibi ekonomik faaliyetlerin/ projelerin yarattığı çevresel bozulmalara ve yıkımlara karşı ortaya çıkan çevre hareketlerinin bütünüü ifade ediyor. Bu çevre hareketleri, kendilerini kimi zaman “mücadele”, kimi zaman “direniş”, kimi zaman da “eylem” olarak adlandırıyor. Bazıları yerel (kırsal/kentsel) ölçekte protesto eylemleri olarak kendini gösterirken bazıları ulusal/ uluslararası işbirlikleri ve örgütlenmeler kurarak kitleselliğe ulaşıyor.

Hak savunucusu:

Bireysel veya başkalarıyla birlikte evrensel olarak tanınan temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini, korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla barışçıl şekilde hareket eden kişileri ifade ediyor. Bu tanım, şiddet uygulayan veya yayan bireyleri veya grupları içermiyor. BM İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Raportörü, ekolojik mücadeleye odaklanan raporunda hak savunucularını *su, hava, toprak, flora ve fauna da dahil olmak üzere çevreyle ilgili insan haklarını kişisel veya mesleki kapasiteleri dahilinde ve barışçıl bir şekilde korumaya ve geliştirmeye çalışan kişi ve grupları* ifade edecek şekilde geniş anlamda kullanıyor.

Hakaret:

Ceza Kanunu’nda “hakaret suçu”; onur, şeref ve saygınlığı rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat etme veya sövme suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldırma olarak tanımlanıyor.

Haksız fiil:

Genel bir tanımla “haksız fiil”, hukuk kurallarına aykırı bir şekilde diğer bir kişide maddi veya manevi zarar meydana gelmesine neden olan eylemdir.

Haksız rekabet:

Ticaret Kanunu’nda “haksız rekabet”, rakipler veya tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri etkileyen aldatıcı veya dürüstlük kuralına aykırı davranışlar ile ticari uygulamalar olarak tanımlanıyor.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) kararı:

Ceza Usul Kanunu’nda, yapılan ceza yargılaması sonunda sanığa iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası verildiği durumlarda mahkemenin HAGB kararı verebileceği düzenleniyor. HAGB kararı verilmesi, verilen cezanın denetim süresi içerisinde sonuç doğurmamasını ifade ediyor. Bu durumda sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tabi tutuluyor ve bu süre içerisinde kasıtlı bir suç işlenmez ve yükümlülüklerle uygun davranılırsa ceza kararının ortadan kaldırılması ve davanın düşmesine karar veriliyor.

İfade özgürlüğü:

İfade özgürlüğü, bireyin yaşamını etkileyen her konuda fikrini kendi tercih ettiği herhangi bir iletişim aracıyla özgürce, yaptırımla karşılaşabileceği hissine kapılmadan açıklama, gündeme getirme ve eleştirme hakkını ifade eder. İfade özgürlüğü her türlü ifadeyi koruma altına alır; ifadeler değerli-değersiz, yararlı-yararsız gibi ayırtıştırılmaz. Ancak nefret ve şiddet içerikli ifadeler ifade özgürlüğünün kapsamında değerlendirilmez.

İhtiyati tedbir:

İhtiyati tedbir, yargılama sürecinde (yani, davanın açılması ile hüküm arasında geçen zaman içinde) davadan elde edilebilecek sonucun etkisiz hâle gelmesini önlemek amacıyla sağlanan geçici hukuki korumadır. Örneğin, tapuya şerh konulması, bir eylemin yapılmasının (bir taşınır ya da taşınmazın satışı gibi) yasaklanması gibi. İhtiyati tedbirde amaç karşı tarafı cezalandırmak, baskı altına almak değil, hakkın korunmasına hizmet etmektir.

İnsan hakları durum tespiti süreci (human rights due diligence):

İnsan hakları durum tespiti, şirketlerin mevcut ve olası olumsuz insan hakları ve çevresel etkilerini etkin bir şekilde tanımladıkları, önledikleri ve azalttıkları, ayrıca nasıl ele aldıklarını ve yönettiklerini açıkladıkları bir süreç olarak anlaşılıyor. Bu anlamda, başlangıçtaki şartlar zaman içinde insan hakları ve çevre üstünde olumsuz etkiye yol açabilecek şekilde değişebileceği için insan hakları durum tespiti sürecinin de şirketin faaliyeti boyunca yürütülmesi gerekiyor; yani, insan hakları durum tespiti tek seferlik değil. İnsan hakları durum tespiti sürecinde amaç, şirket için olan risklerin değerlendirilmesi değil; bunun yerine, şirket faaliyetlerinin tedarik zinciri ve şirketin diğer iş ilişkileri dahil olmak üzere hak sahipleri için oluşturduğu risklerin anlaşılması. Hak sahipleri, şirket faaliyetlerinden olumsuz olarak etkilenen veya etkilenebilecek tüm bireyleri kapsıyor; dolayısıyla hak savunucularını da içeriyor.

İyilik hali:

Beden ve ruh sağlığını olumlu etkileyen, kısa ve uzun vadede kaliteli bir yaşam sürmeyi sağlayan sosyal, ekonomik, ekolojik, kültürel faktörlerin bir arada olmasını ifade ediyor.

Kent hakkı:

Düşünür Henri Lefebvre tarafından literatüre kazandırılan "kent hakkı" kavramı, kentin sakinleri tarafından kendi istek ve gereksinimleri doğrultusunda planlanması, sakinlerin kentin tasarımı, üretimi ve kullanımında söz sahibi olmalarını ifade ediyor. Kent hakkı kavramını; mekân, mekân ilişkileri, hak arayışları, toplumsal adalet ve adaletsizlik kavramlarıyla birlikte düşünmek ve ele almak gerekiyor.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar (Takipsizlik kararı):

"Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar", bilinen diğer adıyla *takipsizlik kararı*, cumhuriyet savcısı tarafından yürütülen soruşturma sonucunda şüpheli kişi hakkında yargılama yapılması olanağının bulunmadığını veya savcılığın toplanan delilleri değerlendirerek soruşturma işlemlerini sona erdirmeye ve soruşturma dosyasını kapatma kararı aldığını gösterir.

SLAPP (Kamu katılımına karşı stratejik dava):

Bu çalışma kapsamında "kamu katılımına karşı stratejik dava" (veya İngilizcedeki kısaltılmasıyla *SLAPP*), bir şirketin faaliyetleriyle ilgili itiraz veya eleştirilerini dile getiren, karar alma süreçlerine katılım hakkını, ifade özgürlüğünü veya toplanma ve gösteri özgürlüğünü kullanan hak savunucularını susturmak, sindirmek ve onları vazgeçirmek amacıyla bu şirket veya yetkilileri/çalışanları tarafından başlatılan yargısal işlemleri ifade ediyor.

Tehdit:

Bir kişiye kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik haksız bir zarara veya kötülüğe uğratılacağına bildirilmesidir.

Toplanma ve gösteri özgürlüğü:

Toplanma ve gösteri özgürlüğü tek başına veya başkalarıyla birlikte miting, grev, toplanma eylemi, nöbet, gösteriler vb. düzenleme ve bunlara katılma hakkını ifade eder. Bir diğer ifadeyle, ifade özgürlüğü kapsamında bir düşüncenin toplu bir şekilde dile getirilmesidir. Şiddet ve şiddet çağrısı içermeyen her türlü barışçıl protesto bu özgürlüğün koruması altındadır.

Yürütmeyi durdurma talebi:

İdari bir işlem (örneğin, ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir kararı) aleyhine açılan bir idari davada, iptali istenen idari işlemin uygulanmasının (yürütülmesinin) açılan davanın sonuna kadar durdurulması ve dava konusu idari işlemin tüm hukuki sonuçlarının askıya alınması talebini ifade eder. Bu talebin kabul edilmesi durumunda verilen "yürütmenin durdurulması kararı" tedbir niteliğinde bir karardır ve söz konusu idari işlemin davanın sonucunu beklemeden uygulanmasını önler.

Giriş

Mekanda Adalet Derneği (MAD) olarak daha adil, demokratik, ekolojik kentsel ve kırsal mekânlar için çalışıyor, kamusal bilgi üretip yaymayı amaçlıyoruz. MAD'ın Çevre Adaleti Programı'nda, giderek yaygınlaşan çevre ihtilaflarını belgeliyoruz. Çevresel sorunların toplumsal sorunlarla bağını göstermeye, çevre mücadelesi sürdüren yerel aktörlerin sesini çoğaltmaya, bu mücadeleler için kullanışlı kavram ve yöntemler üretmeye çalışıyoruz.

Yerel aktörlerin sesini çoğaltırken farklı hukuk araçlarının kullanımını, dünya deneyiminden yararlanmayı ve uluslararası dayanışmayı önemsiyoruz. 2021 yılında ilk adımını attığımız İş Dünyası ve İnsan Hakları alanındaki çalışmalarımız bu yaklaşımla şekillendi. Çevre Adaleti Programı'nın omurgasını oluşturan havza çalışmalarımızda,¹ havzaları ve havzalar özelinde projelerin etkilerini incelerken şirketlerin çevre adaleti meselelerinin muhatabı olarak öne çıkan önemli bir aktör grubu olduğunu görüyorduk. Sahadaki bu tespitimiz, bizi şirketlerin insan hakları ihlalleri ve çevreye olumsuz etkilerindeki sorumluluğu ve hesap verebilirliğini düşünmeye itti. BM'de 2011 yılında kabul edilen İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler'in² (Rehber İlkeler) "şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu" çerçevesini kullandığımız araştırma raporumuzu Ocak 2022'de yayımladık.³ Yürüttüğümüz araştırma, bizlere Türkiye'deki durumu anlama ve sorun alanlarını tespit etme imkânı sağladı. Projelere karşı toplumsal itirazların işitilmemesi, hak savunucularının itibarsızlaştırılması ve engellenmesi araştırmamızın dikkat çeken bulguları arasındaydı. 2022 yılında İş Dünyası ve İnsan Hakları alanındaki çalışmalarımızı hak savunucularını odağımıza alarak sürdürdük.

Hak savunucuları, şirket faaliyetlerinin neden olduğu insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin izlenmesinde ve raporlanmasında oldukça önemli bir role sahip. Ancak, bunu güvenli bir şekilde ve baskı altında olmadan yürütme alanı gittikçe daralıyor. Türkiye'de ve dünyanın farklı yerlerinde hak savunucuları tehdit edilme, darp edilme, yargısal tacize maruz kalma ve hatta öldürülme riskleriyle karşı karşıya.

STK'ların ve hak temelli uluslararası kurumların veriye dayalı raporları, Türkiye'de hak savunucularının artan bir şekilde yargısal tacize maruz kaldığını ortaya koyuyor. Son yıllarda çevre ihtilafları söz konusu olduğunda hak savunucularına yönelen yargısal tacizde şirketlerin önemli bir aktör olarak öne çıktığını görüyoruz.

İtiraz veya eleştirilerini dile getiren, karar alma süreçlerine katılım hakkını, ifade özgürlüğünü veya toplanma ve gösteri özgürlüğünü kullananları susturmak, sindirmek ve onları vazgeçirmek amacıyla şirket veya yetkilileri/çalışanları tarafından başlatılan yargısal işlemler, İngilizcedeki kısaltmasıyla *SLAPP* (Strategic Lawsuits Against Public Participation – Kamu katılımına karşı stratejik dava) olarak biliniyor.

Sosyolog Penelope Canan ve hukukçu George W. Pring, bu tür yargısal işlemlere bir ad verirken İngilizcede “tokat” anlamına gelen *slap* kelimesinden esinleniyorlar (Canan ve Pring, 1988). *SLAPP* kısaltması, bu tür yargısal işlemlerin ardındaki esas amaca işaret ediyor. Canan ve Pring'in yöntemini izleyecek olursak bu tür yargısal işlemler için Türkçede *TOKAT* (Tehdit Odaklı Katılım Aksatan Talepler) diyebiliriz.

Çevre ihtilaflarında, şirket faaliyetlerinin insan hakları ve çevreye olumsuz etkilerini dile getiren, bu etkileri sona erdirmek için mücadele eden hak savunucuları son yıllarda artan bir şekilde *SLAPP*'lere maruz kalıyor. Çevre haberciliği yapan gazetecilerin sıklıkla baş başa kaldığı suç duyuruları ve tazminat davaları, ekoloji alanında, hak savunucularına karşı stratejik bir karşı-taktik olarak kullanılıyor. İş Dünyası ve İnsan Hakları alanındaki ikinci çalışmamızda çevre ihtilaflarında şirketler tarafından hak savunucularına karşı kullanılan bu stratejik karşı-taktiklerin (yargısal işlemlerin) kaydını tutmayı amaçladık.

Bir seneye yayılan çalışmamızın araştırma kısmında, belirlediğimiz zaman aralığındaki çevre ihtilaflarında şirketlerin stratejik bir karşı-taktik olarak uyguladığı yargısal işlemleri kategorize ettik. Eşzamanlı olarak, temsili niteliğe sahip olduğunu düşündüğümüz *SLAPP*'lere maruz kalan hak savunucuları ile görüşmeler gerçekleştirdik. Bu görüşmelerin bazılarını video haber formatında, bazılarını ise podcast kaydı olarak MAD'ın web sayfasında paylaşıyoruz. Çalışmamızda bizlere katkı sunan hak savunucularına emekleri ve ayırdıkları zaman için teşekkür ederiz. Araştırmanın çıktısı niteliğindeki bu raporun, hak savunucularına karşı başlatılan yargısal işlemler hakkında farkındalık yaratmasını ve bu yargısal işlemlere karşı mücadelede referans olmasını diliyoruz.

Araştırma Konusu ve Yöntem

SLAPP'ler basın, çevre ve genel olarak ifade özgürlüğü ile ilişkili pek çok alanda, bilinmesinde kamu yararı bulunan konuların ortaya çıkmasını engelleme, kamunun katılım ve itiraz hakkını gayri meşru gösterme amaçlı stratejik bir karşı-taktik olarak uygulanıyor. Ancak bu rapor özel olarak, ekoloji mücadelelerinde hak savunucularını vazgeçirmek, yıldırım, korkutmak ve susturmak amacıyla şirketler, yönetim kurulu üyeleri, çalışanları, sözleşmesel ilişki içerisinde oldukları üçüncü kişiler (örneğin özel güvenlik şirketleri) gibi özel sektör aktörleri tarafından başlatılan yargısal işlemleri inceliyor. Bu incelemeyi mümkün kılabilmek için araştırma ekibi öncelikle, 2013 yılından 2022'ye kadar ortaya çıkan çevre ihtilaflarını, çevre hareketlerinin kullandıkları mücadele araçlarını ve yöntemlerini belirledi. Daha sonra, tespit edilen çevre ihtilaflarında yürütülen mücadelelere yönelen baskılara bakıldı, özel sektör aktörlerinin hak savunucularına karşı başlatıldığı yargısal işlemler belirlendi ve analiz edildi.

Yaşam alanlarını korumak üzere Türkiye'nin farklı yerlerinde madencilik, HES, termik santral, JES gibi projelere karşı yükselen çevre mücadelelerinin başlangıcı için farklı dönemlendirmeler yapmak mümkün. Tarihsel olarak 1970'lere kadar geriye götürülebilecek olan çevre mücadelelerinin (Aksu, Erensü ve Evren, 2016) tamamını ele almak, bu araştırmanın zaman kısıtının ötesinde olacağı için dönemsel bir tercih yapmak durumunda kaldık. Bu bakımdan, çalışmamızda, çevre adaleti ve kent hakkı ile ilişkili olarak katılımcılık ve tanınma taleplerinin Türkiye'de daha çok tartışılır hâle gelmesi ve farklı yerlerdeki mücadelelerin birbirleriyle kurdukları ilişkilerin ve dayanışmanın artması açısından Gezi Parkı eylemlerini⁴ önemli bir eşik olarak kabul ettik ve çalışmamızın zaman aralığını 2013 yılı ile başlattık.

Araştırmamızda 2013 yılından başlayarak karar süreçlerine katılım, tanınma talepleri ile temelde yaşam alanlarını, insan haklarını ve demokratik süreçleri savunan her türlü yerel tepkiye, protestoya ve yerelden yükselip ulusal düzeyde ilişki kurabilen grupların itirazlarına odaklanıyoruz. Bunların her birini bir "çevre ihtilafı" olarak ele

alıyoruz. Araştırmamızda masa başı araştırması sonucunda yaptığımız taramayla 2013 yılının başından 2022 yılının Haziran ayına kadarki sürede Türkiye'deki çevre ihtilaflarının kaydını tuttuk. Çevreyi tehdit altına alan farklı faaliyet alanları, mega altyapı ve kalkınma projeleri olduğunu gördük. Bunları şu başlıklar altında grupladık: kentsel yıkım, HES, termik santral, nükleer santral, JES, RES, BES, çevresel ve endüstriyel kirlilik, ağaç katliamı.

Özel sektör aktörlerinin ekolojik haklar için mücadele edenleri ve doğanın tahribatını durdurmaya çabalayanları sindirmek ve susturmak amacıyla başlattığı yargısal işlemlere odaklanan bu çalışmada tercih ettiğimiz kavramsallaştırmaya dair de bir not düşme ihtiyacı duyuyoruz. BM Genel Kurulu'nun 1998 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, uluslararası belgelerde korunan hak ve özgürlükleri (insan haklarını) savunmanın kendisini bir hak olarak tanıyıp devletlere de hak savunucularını koruma ve destekleme yükümlülüğü getiriyor. Bu bildirden doğan “insan hakları savunucusu”, bireysel veya başkalarıyla birlikte, evrensel olarak tanınan insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesini, korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla barışçıl şekilde hareket eden kişileri tanımlamak için kullanılıyor. Günümüzde, temel hak ve özgürlüklere dair uluslararası belgelerde geçen “insan hakları savunucusu” kavramı yerine “hak savunucusu” ifadesinin tercih edilmeye başlandığı görülüyor.⁵ Bunun nedenleri arasında “insan hakları” kavramında soyut kalan “insan” öznesinin kadınların ve LGBTİ+’ların maruz bırakıldığı ihlalleri göz ardı etmesi ile haklarla ilgili ekolojik hakları ve hayvan haklarını dışlaması yer alıyor.

2014 – 2020 yılları arasındaki BM İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Raportörü Michel Frost, ekolojik mücadeleye odaklandığı 2016 yılı raporunda “insan hakları savunucusu” kavramını *su, hava, toprak, flora ve fauna da dahil olmak üzere çevreyle ilgili insan haklarını kişisel veya mesleki kapasiteleri dahilinde ve barışçıl bir şekilde korumaya ve geliştirmeye çalışan kişi ve grupları* ifade edecek şekilde kullanıyor.⁶ Hak savunucularının “yaptıklarına” odaklanan bu tanımlama, gazeteci, aktivist, avukat gibi çevresel bozulmayı, yıkımı veya toprak gaspını (*land grabbing*) ifşa eden ve bunlara karşı çıkan profesyonellerin yanı sıra kırsalda veya kentte yaşayan ve hak savunucusu olarak hareket ettiklerinin farkında bile olmayan sakinleri, yerli halkların veya yerel toplulukların üyelerini de kapsıyor.⁷

Bu çalışmada, haklarla ilgili ekolojik hakları ve hayvan haklarını dışlayan insan mer-

kezli yaklaşımı bertaraf etmek niyetiyle Özel Raportör'ün tanımını benimsiyoruz. BM Özel Raportörü'nün tanımlamasını benimsemekle birlikte, raporundaki “*environmental human rights defenders*” ifadesini, “hak savunucusu” şeklinde kullanmayı tercih ediyoruz. Bu tercihimiz ardında, “çevresel insan hakları savunucuları” olarak tercüme edilebilecek bu ifadeyle ekolojik mücadele işaret ediliyor olmakla birlikte Türkiye’de ekolojik mücadele alanında savunuculuk yürüten özneler tarafından üstünde uzlaşmış bir ifadenin bulunmaması yatıyor. “Çevreci”, “aktivist”, “çevre aktivisti”, “doğa korumacı”, “yaşam savunucusu” gibi kullanılan farklı ifadeler temelinde hak savunusu yapan özneleri işaret ediyor. Bu nedenle, bu çalışmada “hak savunucusu” ifadesini kullanıyoruz.

Raporun ilk bölümünde, 2013 yılından 2022 yılının ilk yarısına kadar ortaya çıkan çevre ihtilafları, mücadele araçları ve yöntemlerinin genel bir panoraması çiziliyor. İkinci bölümde bir baskı ve müdahale taktiği olarak *SLAPP*’ler hem kavramsal açıdan hem de Türkiye’deki görünümüyle ele alınıyor. Bu bölümde ayrıca yargının tutumuna da bakılıyor. Son bölümde ise *SLAPP*’lere maruz kalan hak savunucularının hikâyelerine yer veriliyor. Bu bölümde yer verilen hak savunucuları belirlenirken bu seçimin Türkiye’de görülen *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerin çeşitliliğine dair okuyuculara fikir vermesi amacı gözetildi.

2013–2022 yılları arasına odaklanan çalışmaya dayanak olan veriler masa başı araştırması sonucunda hak temelli STK’lar tarafından yayımlanan raporlar, basın açıklamaları, yazılı basında, çevrimiçi haber portallarında ve dijital yayın platformlarında yer alan haberlerin taranması yoluyla toplandı. Bu nedenle bu çalışmanın, odaklandığı zaman aralığındaki vakaların tamamını içerdiği iddiasını taşımadığını vurgulamamız gerekiyor. Bu raporda yer alan değerlendirmeler masa başı araştırmasında belgelenmiş vakalarda tespit edilebilen ortak eğilimlere genel bir bakış sunmayı amaçlıyor.

Çevre İhtilafları ve Mücadele Yöntemleri

Çalışmamızın ana odağında yer alan ekolojik alanda hak savunucularını vazgeçirmek, yıldırımak, korkutmak ve susturmak amacıyla özel sektör aktörleri tarafından başlatılan yargısal işlemleri ele almadan önce, bu bölümde, çevre hareketlerinin kullandıkları mücadele yöntemleri ile yürüttükleri mücadelelerine yönelik baskıları ortaya koyabilmeyi amaçlıyoruz.

Türkiye’de çevre mücadelelerinde başvuru yöntemlerin başında hukuki yollar geliyor. Uzun yıllardır vatandaşlar, meslek örgütleri ve STK’lar “proje iptali”, “ruhsat iptali”, “ÇED olumlu/ÇED gerekli değildir kararının iptali” gerekçeleriyle kentsel ve çevresel idari davalar açıyorlar, bu davalarda “yürütmeyi durdurma” talebinde bulunuyorlar. Hukuki yolları kullanarak yürütülen mücadeleye kimi zaman bilgi edinme hakkı, dilekçe hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve gösteri özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin kullanımı da eşlik ediyor: Nöbetler tutuluyor, imza kampanyaları başlatılıyor, basın açıklamaları yapılıyor, protestolar düzenleniyor. Raporun bu kısmında 2013 yılından 2022’ye dek Türkiye’nin farklı yerlerinde hangi çevre ihtilaflarının ortaya çıktığını ve bunlara karşı çevre mücadelelerinin hangi yöntemlere başvurduğunu anlatmaya çalışacağız. Bu bağlamda raporun bu kısmında kentlerdeki yeşil alan direnişlerine, kırsaldaki su hakkı mücadelelerine, maden direnişlerine ve termik santral, nükleer santral, JES, RES ve BES projeleri ile endüstriyel kirlilik ve ağaç katliamı karşısında yükselen çevre ihtilaflarına değineceğiz.

Kent hakkını savunmak, kentteki doğal alanları korumak için verilen mücadelelerde İstanbul önemli bir şehir. Gezi Parkı eylemlerini takip eden süreçte, İstanbul’un kamusal alanlarını mega projelerle özel sermayeye açmayı hedefleyen yatırımlara karşı kentsel mücadeleler veriliyor. 2014 yılında İstanbul’un Üsküdar ilçesinde bulunan ve 1. derece doğal ve tarihi sit alanı olan Validebağ Korusu’nun girişine yapılmak istenen cami karşısında mahalleli tarafından hem hukuki mücadele veriliyor hem de imza kampanyaları, basın açıklamaları düzenleniyor ve koruda nöbet tutuluyor. Cami projesinin iptal edilmesi için açılan davaların devam etmesine rağmen korunun girişine cami inşa ediliyor ve 2015 yılında aç-

lıyor. Ancak, Validebağ Korusu'nu korumak için verilen mücadele son bulmuyor. 2018 yılında ÇŞİDB,⁸ Validebağ Korusu için İBB'ye "Millet Bahçesi Projesi" hazırlattırıyor ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu bu projeyi kabul ediyor. Millet Bahçesi Projesi'nin kabul edilmesi üzerine Validebağ Gönüllüleri idare mahkemesinde dava açıyor. Dava sonucunda projeye yürütmeyi durdurma kararı veriliyor. 2020 yılında Validebağ Korusu, bakım ve onarım için Üsküdar Belediyesi'ne tahsis ediliyor. Bu karar üzerine Validebağ Gönüllüleri bir imza kampanyası başlatıyor ve topladığı 25 bin imzayı ÇŞİDB'ye teslim ediyor. 2021 yılında koruda "Validebağ Korusu Düzenleme ve Rehabilitasyon Projesi" hayata geçirilmek üzere çalışmalara başlanmak isteniyor. Projenin başlamasını engellemek isteyen mahalleli 2021 yılı Haziran ayında koruda nöbet tutmaya başlıyor. Validebağ Gönüllüleri nöbetin yanı sıra projenin iptali için dava açıyor. Önce İdare Mahkemesi korunun 1. derece sit alanı olması gerekçesiyle yürütmenin durdurulması kararı veriyor; ardından projeyi iptal ediyor. Validebağ Korusu'na zarar verecek projelere karşı bir mücadele yükselmesinde mahalleli tarafından 1998 yılında kurulan Validebağ Gönüllüleri'nin önemini göz ardı etmemek gerekiyor.⁹

Yine Gezi Parkı eylemleri sonrasında İstanbul Kabataş'ta İBB'nin yapmak istediği Deniz Terminali İskeleleri Dolgu ve Yakın Çevresi Revizyonu Projesi (kamuoyunda bilinen adıyla Kabataş Martı Projesi) karşısında İstanbul Kent Savunması'nın¹⁰ öncülüğünde hem hukuki mücadele veriliyor hem de basın açıklamaları ve protestolarla tepki gösteriliyor. Kent mücadeleleri deyince, İstanbul'un bostanlarını korumak üzere yapılan protestolardan da bahsetmek gerekiyor. İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde yer alan Roma Bostanı'nı ve Fatih ilçesinde yer alan Yedikule Bostanı'nı korumak üzere verilen mücadeleler kent hakkı ve kentin müşterekleri üzerine yapılan tartışmaları genişletiyor. Kentte daha görünür olan bu mücadelelerin yanı sıra hem İstanbul'un hem de Türkiye'nin farklı yerlerinde kentsel alanları korumak üzere pek çok mücadele halen sürüyor. Örneğin, 2022 yılının Haziran ayında İstanbul'un Çekmeköy ilçesi Mehmet Akif Mahallesi'ndeki bir parkta belediyenin ağaç kesme çalışması karşısında Çekmeköy halkı nöbet tutmaya başladı. Bu raporun hazırlandığı süreçte de tuttukları nöbetle mücadelelerine devam ediyorlardı.

2010'lu yılları takiben özel sermaye ile yapılması planlanan HES projelerinde büyük bir artış yaşanıyor (Adaman, Akbulut ve Arsel, 2016). HES projelerindeki bu artış karşısında farklı illerde çevre ihtilafları ortaya çıkıyor ve bunlara karşı mücadeleler filizleniyor. HES projeleri dendiğinde akla ilk olarak Karadeniz Bölgesi geliyor. Artvin'in Arhavi ilçesinde 2013 yılında inşaatı başlayan Kavaklı HES Projesi karşısında projeden zarar görece köylüler öncelikle hukuki yollarla ve basın açıklamalarıyla projeyi protesto ediyorlar. 2016

yılında mahkemenin HES inşaatına onay vermesi üzerine köylüler nöbete başlıyorlar. Benzer şekilde, Artvin'in Ardınoç ilçesinde yapılmak istenen Ardınoç 5 Regülatörü ve HES Projesi karşısında köylüler hem hukuki yollarla hem de nöbet tutarak mücadele veriyorlar. Karadeniz bölgesinin farklı yerlerinde karşımıza çıkan HES protestolarının ya da HES karşıtı nöbetlerin yanı sıra Mersin, Antalya, Tokat, Van ve Tunceli'de planlanan HES projeleri karşısında da protestolar yapılıyor.

Madencilik Kanunu'nda 2004 yılında yapılan değişiklikle Türkiye'de her yer madencilik (altın, bakır, çinko, kalker, kurşun, taş ocağı, mermer ocağı) yapılabilecek alan hâline getiriliyor (Erensü, 2020).¹¹ Madencilik yapılabilecek alanların genişlemesiyle artan maden projeleri, bunlara verilen tepkileri artırıyor. Hem kent mücadelelerinde hem de HES mücadelelerinde gördüğümüz gibi madencilik faaliyetleri karşısında verilen mücadelelerde de hukuki mücadele ve nöbet önemli araçlar oluyor. Bazı yerlerde her iki mücadele aracı karşımıza çıkarken bazı yerlerde farklı sebeplerden dolayı sadece hukuki mücadele sürüyor. Kazdağları bölgesinde 2019 yılında Kirazlı Altın Madeni projesi karşısında tutulan nöbet Türkiye'nin farklı yerlerindeki çevre mücadelelerinden destek buluyor. Kirazlı Altın Madeni projesi şimdilik durdurulsa da Kazdağları bölgesindeki madencilik tehdidi karşısında hem hukuki yollarla hem de basın açıklamaları ve protestolarla mücadele sürüyor. Benzer şekilde, 2021 yılı Mayıs ayında Rize'nin İkizdere ilçesinde Cevizlik ve Gürdere köyleri arasında yapılmak istenen taş ocağı projesini köylüler hukuki mücadelenin yanı sıra nöbet tutarak protesto ediyorlar.

Buna karşın, mücadelenin protesto ve nöbet gibi eylemliliklerle verilemediği yerler de var. Erzincan'ın İliç ilçesindeki Çöpler Altın Madeni'nin genişletilmek istenmesi karşısında bölgede yaşayanlar güçlü bir tepki ver(e)miyor. Hukuki yollarla proje iptal ettirilmeye çalışılıyor. Öte yandan, 2022 yılı Temmuz ayında Çöpler Altın Madeni'nde meydana gelen siyanür sızıntısı sonrasında Türkiye'nin farklı yerlerinden tepkiler gösterildi, bu tepkilerde sosyal medya önemli bir rol oynadı. Bu durum Türkiye'deki çevre ihtilaflarının daha geniş iletişim ağları ve destek mekanizmaları kurarak büyüyüp güçlendiğini gösteriyor. Madencilikle ilgili burada örneklendirmeye çalıştığımız bölgeler dışında 2013-2022 arasında Tekirdağ, Bolu, Artvin, Ordu, Aydın, Antalya, Samsun, Hatay, Giresun, Yozgat şehirleri de madencilik tehdidi altında ve buralarda da yükselen yerel tepkiler var.

Termik santral projeleri etrafındaki çevre ihtilafları son yıllarda artıyor. Dünyanın pek çok ülkesinde iklim krizi karşısında kömürlü termik santralleri kapamaya yönelik hedef-

ler açıklansa da, Türkiye’de 2022 yılı itibarıyla inşaat hâlinde olan ve kapasiteleri artırılmak istenen termik santraller olması oldukça kaygı verici. Muğla’nın Yatağan ilçesinde uzun yıllardır faaliyet gösteren termik santral, bölgede yaşayanlar için önemli bir tehdit oluştururken bölgedeki termik santrale kömür elde etmek üzere Akbelen Ormanı’nda bir linyit ocağı açılmak isteniyor. Bunu engellemek için yöre halkı Türkiye’deki farklı çevre örgütlerinin/kurumlarının da desteğiyle Temmuz 2021’den beri nöbet tutuyor. Bartın’ın Amasra ilçesinde uzun yıllardır bölgede kurulmak istenen termik santrale karşı hukuki yollarla, basın açıklamalarıyla, imza kampanyalarıyla ve protestolarla önemli bir mücadele veriliyor. Adana’nın Hunutlu ilçesinde inşaatı devam etmekte olan termik santral karşısındaki mücadelenin de altını çizmek gerekiyor. Adana Hunutlu’da termik santral inşa edilmesine verilen tepki hem yöre halkının hem de ulusal ve uluslararası pek çok çevre örgütü ve STK’nın desteğini alarak farklı aktörleri bir araya getiriyor. Termik santraller karşısındaki mücadelede, doğa koruma ve sağlık alanında çalışan farklı STK’ların bir araya gelmesiyle kurulan Temiz Hava Hakkı Platformu’nun¹² önemini göz ardı etmemek gerekiyor.

Türkiye’de nükleer santral karşıtı mücadelelerin başlangıcı 1990’lı yıllara dayansa da 2013 yılında Sinop’ta yapılmak istenen nükleer santral projesinin gündeme gelmesiyle nükleer santral projeleri etrafındaki çevre ihtilafları yeniden ortaya çıkıyor. Aynı zamanda, Mersin Akkuyu’da inşaatı devam eden nükleer santral karşısında da hukuki yollarla ve protestolarla mücadele sürüyor.

Sıraladığımız bu mücadele alanlarının yanı sıra JES, RES, BES projeleri, çevresel ve endüstriyel kirlilik ve ağaç katliamları çevre ihtilaflarının önemli bir ayağını oluşturuyor. JES projeleri dendiğinde Aydın ili ve civarındaki çevre ihtilaflarına değinmek gerekiyor. Aydın’ın İncirliova ilçesi Kızılcaköy mahallesinde yapılması planlanan JES projesi karşısında mahalleli tepkisini nöbet tutarak gösteriyor. Nöbetin yanı sıra hukuki yollarla projeyi durdurmaya çalışıyorlar. RES ve BES projelerine karşı verilen mücadeleler yerelde oluşan tepkiler olarak kalıyor. Çevresel, endüstriyel kirlilik ve ağaç katliamlarına karşı verilen çevre ihtilaflarına örnek olarak Balıkesir’in Akçay ilçesindeki Akçay Sulak Alanı’nı korumak için Kazdağları bölgesindeki çevre örgütlerinin verdikleri hukuki mücadeleyi, yaptıkları basın açıklamalarını ve protestoları örnek gösterebiliyoruz.

2013 yılından 2022 yılına dek çeşitli faaliyet alanları karşısında farklı çevre ihtilafları yükseldi, yükselmeye devam ediyor. Gezi Parkı eylemleri öncesinde farklı yerelerde

başlayan hareketlenmeler, Gezi Parkı eylemleri sonrasında çevre üzerine artan tartışmalarla kendilerine daha görünür alanlar bularak birbirleriyle daha dayanışmacı ve iletişim hâlinde ilişkiler kurmaya başlıyor. Farklı yereller arasında kurulan bağlar, Türkiye'deki çevre hareketinin gelişimine yönelik olumlu bir tabloyu ortaya koyuyor. Nöbet tutmak ve hukuki yollara başvurmak pek çok çevre mücadelesinin ortak stratejisi olarak karşımıza çıkıyor. Hukuki mücadelenin yanı sıra uluslararası kabul görmüş hak ve özgürlüklerin kullanımı da önemli bir mücadele aracı oluyor. Örneğin, 2010'lu yıllarda farklı yerelerde tutulmaya başlanan nöbetler, Gezi Parkı eylemleriyle beraber daha görünür ve yaygın bir mücadele aracı hâline geliyor. Öte yandan, çevre tahribatı farklı faaliyet alanlarındaki pek çok projeye birlikte artıyor ve buna karşı ses çıkaran hak savunucuları sıklıkla güvenlik güçleri ve şirketlerin müdahale ve baskısıyla karşı karşıya kalıyorlar.

2013–2022 yılları arasındaki çevre mücadelelerinde, kadınların aktif özneler olarak hareket ettiklerini görüyoruz. Kadınlar farklı nedenler ve motivasyonlarla yaşam alanlarını koruyabilmek için çevre ihtilaflarına aktif şekillerde katılıyorlar. Kırsal alanlarda kadınlar geçimlerini genellikle tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerle sağlıyorlar. Yaşadıkları yerlere yapılacak maden, HES, termik santral ya da JES gibi projelerle geçimlerini sağladıkları toprakların ellerinden alınacak olması kadınların bu mücadelelere katılmadaki ana motivasyonlarından biri oluyor. Aynı zamanda, kadınlar yaşadıkları yerdeki toplumsal ve kültürel ilişkilerin bir projeye değişmesini istemiyorlar. Yaşadıkları alanı savunurken projenin inşaat faaliyetinde çalışanların tacizine, sosyalleşmek için gittikleri bahçelerin yok olacak olmasına, projenin sebep olacağı ulaşım sorunlarına karşı da mücadele ediyorlar (Aslan, 2016; Kadirbeyoğlu ve Bakan, 2019). Kısacası, Türkiye'nin farklı yerellerinde kadınlar ellerinde pankartlarla, tuttukları nöbetlerle, yaptıkları basın açıklamalarıyla mücadeleye katılarak hem aktif olarak direniyorlar hem de kıyafetleriyle, şiveleriyle, söyledikleri türkülerle yerel mücadele içinde kolektif bir kimlik inşasına katkı sunuyorlar (Aslan, 2022).

Öte yandan, bu mücadeleleri sırasında kolluk kuvvetleri ve şirket güvenlik görevlileri tarafından sert şekilde müdahaleye maruz kalabiliyorlar. Bazı durumlarda kadınlara ve erkeklere devlet ya da şirket yetkililerince yapılan müdahaleler farklılaşabiliyor. Örneğin, Bursa'nın Yenişehir ilçesi Kirazlıyayla köyündeki maden karşıtı protestolar sırasında gözetilene alınan erkekler hakkında herhangi bir yargısal işlem yapılmadı; ancak kadınlar hakkında ceza davası açıldı. İncelediğimiz örneklerde yer alan tanıklıklar, *SLAPP*'lerin toplumsal cinsiyet boyutunun da altını çizmeyi gerektiriyor.

**Bir Baskı ve
Müdahale
Taktiği Olarak
*SLAPP***

Araştırma kapsamında 2013 yılından 2022 yılının ilk yarısına kadar kaydını tuttuğumuz çevre ihtilaflarına baktığımızda, tüzel kişilik olarak şirketlerin ve yönetim kurulu üyelerinin, şirket müdürlerinin, çalışanlarının ya da şirketlerin sözleşmesel ilişki içerisinde olduğu (güvenlik görevlileri, uzmanlar gibi) üçüncü kişilerin, ekoloji alanında, hak savunucularına karşı giderek artan bir şekilde yargı yollarına başvurduğunu görüyoruz. Hak savunucularını korkutma ve susturma taktiği olarak yargı sisteminin kullanılması yeni olmadığı gibi Türkiye'ye özgü bir durum da değil. Bu taktiğe dair en eski tarihli çalışmalar 1970'lerin ortalarına kadar gidiyor.

ABD'de 1970'lerde kamu hizmetlerinden memnuniyetsizliğini veya bunların yeterliliğini dilekçe vermek, dava açmak, protestoya katılmak, kampanya düzenlemek gibi çeşitli yollarla ifade eden vatandaşlara karşı kamu görevlileri ya da seçilmiş temsilciler tarafından sıklıkla tazminat davası açıldığı gözlemleniyordu. 1988 yılında yayımladıkları makalelerinde Canan ve Pring, o dönemlerde yaygın bir şekilde açılan ve bireylerin yöneticileri/kamu makamlarını etkileme veya kamusal öneme sahip bir konuda seçmenlerin fikrini değiştirme çabalarının maddi veya manevi bir zarara neden olduğunun iddia edildiği bu tazminat davalarını “kamu katılımına karşı stratejik davalar” (*Strategic lawsuits against public participation – SLAPP*) olarak adlandırıyorlar (Canan ve Pring, 1988). Bu türde açılmış 100 davanın verisine dayanarak *SLAPP* olarak adlandırdıkları davalar için şu örüntüleri tespit ediyorlar:

- Davaları açanların “haksız fiil” olduğunu iddia ettiği eylem esasen bireylerin siyasi ifade özgürlüğünü kullanması – örneğin, doğal kaynakların kullanımı, imar planları, devlet hizmetlerinin yeterliliği gibi kamusal öneme sahip konularda dilekçe sunmak, protestoya katılmak vb.
- Yasalara göre davaları açan kişiler sadece ifadelerin hoşlarına gitmemesine dayanarak bir zarar gördüklerini talep edemeyecekleri için “bu davalarda” hakaret, iftira, gürültü vb. nedenlerle rahatsızlık, yargı süreçlerinin boş yere meşgul edilmesi gibi dava açmaya elverişli suçlamalara dayanılması.
- Davaları açan kişilerin davayı *kazanmak* gibi bir amacının bulunmaması, ifade özgürlüğünü kullanan bireyler üzerinde yıldırma veya caydırıcı etki yaratmanın yeterli görülmesi.

1970'lerin ortalarında ABD'de siyasi ifade özgürlüğünü kullanan bireylere karşı seçilmiş temsilciler veya kamu görevlileri tarafından açılan davalardan adını alan *SLAPP*,

günümüzde dünyanın birçok yerinde sadece siyasetçiler ve kamu görevlileri tarafından değil, hatta daha sıklıkla, şirketler tarafından hak savunucularına ve gazetecilere¹³ karşı yöneltiliyor.

Haziran 2011’de BM İnsan Hakları Konseyi tarafından onaylanan Rehber İlkeler, şirketlerin insan hakları ve çevre üstünde neden olduğu olumsuz etkilerin nasıl önleneceği ve ele alınacağı konusunda devletlerin ve şirketlerin rollerini belirleyen küresel bir standart olarak kabul ediliyor. Rehber İlkeler’in şirketlere odaklanan ikinci sütununda, devletlerin insan haklarını koruma ve saygı gösterme yükümlülüğünden veya bunu yerine getirmeye istekliliğinden *bağımsız* olarak büyüklüğüne, sektörüne, nerede faaliyet gösterdiğine, sahipliğine ve yapısına bakılmaksızın şirketlerin de insan haklarına saygı gösterme ve başkalarının haklarını ihlal etmekten kaçınma sorumluluğu olduğu düzenleniyor. Şirketlerin hak savunucularını *SLAPP*’ler ile baskı altına almaları ve susturmaları; ifade özgürlüğü, toplanma ve gösteri özgürlüğü gibi uluslararası düzeyde kabul edilmiş insan haklarını ihlal ediyor.

Rehber İlkeler’in BM üyesi ülkelerde etkili ve kapsamlı bir şekilde uygulamaya geçirilmesini teşvik etmekle görevlendirilen BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına ilişkin Çalışma Grubu,¹⁴ 2021 yılı raporunda¹⁵ şirket faaliyetlerinin yol açtığı insan hakları ve çevresel ihlallerin görünür kılınmasında hak savunucularının önemini tekrarlıyor ve insan hakları durum tespit sürecinin (*human rights due diligence*) hak savunucularına yönelik riskleri de içermesi gerektiğini ifade ediyor.

2015 yılından beri tüm dünyada şirketlerle ilişkili *SLAPP* niteliğindeki vakaların kaydını tutan BHRRC’nin verilerine baktığımızda,¹⁶ *SLAPP*’ler yargısal tacizin¹⁷ (*judicial harrassment*) geniş yelpazesinde yer alıyor. BHRRC’nin verileri, *SLAPP*’lerin şirketler, yönetim kurulu üyeleri veya çalışanları tarafından şirket faaliyetleri hakkında veya onunla ilişkili konularda ifade özgürlüğünü ve/veya toplanma ve gösteri özgürlüğü kullanan hak savunucularına karşı onları eleştirilerinden vazgeçirmek, yıldırma, korkutma ve nihayetinde susturma amacıyla yapılan suç duyurusu ya da açılan (hukuk, ceza veya idari) davalar olduğunu gösteriyor.

Biz bu çalışma kapsamında, *SLAPP*’leri şirket faaliyetleriyle ilgili itiraz veya eleştirisini dile getiren, karar alma süreçlerine katılım, ifade özgürlüğü veya toplanma ve gösteri özgürlüğü hakkını kullanan *hak savunucularını* susturma, sindirmek ve onları

vazgeçirmek amacıyla şirket veya yetkilileri/çalışanları tarafından başlatılan yargısal işlemler olarak kabul ediyoruz.

TÜRKİYE’DE SLAPP NİTELİĞİNDEKİ YARGISAL İŞLEMLER

Bu çalışma kapsamında tespit edebildiğimiz çevre ihtilaflarında, hak savunucularına karşı *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerin şirketler, şirketlerin yönetim kurulu üyeleri, çalışanları ve özel güvenlik görevlileri tarafından başlatıldığını görüyoruz. Sınırlı sayıda olsa da mimarlık, mühendislik gibi alanlardaki meslek sahiplerinin başlattığı yargısal işlemler de mevcut.

İncelenen örneklerde savcılıklara suç duyurusunda bulunulması ve hukuk mahkemelerinde tazminat davası açılması hak savunucularının en sık maruz kaldığı *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemler olarak öne çıkıyor. Hak savunucularına karşı hem suç duyurusunda bulunulduğu hem de tazminat davası açıldığı örnekler olduğu gibi, bu yargısal işlemlerle eşzamanlı, bunların öncesinde ya da bu işlemleri takiben yargısal olmayan resmi makamlara şikâyetle bulunulmasına da rastlıyoruz.

SLAPP niteliğindeki bu yargısal işlemlerin bir diğer boyutunu ise “örtülü *SLAPP*’ler” oluşturuyor. “Örtülü” dememizin nedeni, bu yargısal işlemlerin görünürde şirketler, şirketlerin yönetim kurulu üyeleri, çalışanları veya özel güvenlik görevlilerince başlatılmaması, ancak başlatılmasında önemli veya aktif bir rollerinin bulunması. Bu bağlamda bu bölümde sırasıyla suç duyuruları, tazminat davaları, idari şikâyetler ve resmi makamlara yapılan başvuruların nasıl kullanıldığını detaylı olarak ele alacağız.

Ceza davası açılmasını sağlamak amacıyla suç duyurusunda bulunulması

Özel sektör aktörleri olarak şirketler ve onların yönetim kurulu üyeleri, müdürleri, çalışanları, sözleşmesel ilişki içerisinde oldukları üçüncü kişiler, şirket faaliyetleriyle ilgili itiraz veya eleştirileri ya da barışçıl protestoları nedeniyle hak savunucuları hakkında suç duyurularında bulunuyorlar. İncelediğimiz örneklerde hakaret, tehdit, darp gibi fiillerin işlendiği iddiasıyla yapılan suç duyurularının önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Yapılan suç duyurularında savcılıkların iddianame hazırlaması ve hak savunucuları hakkında ceza davası açılması talep ediliyor.

Ceza davası açılmasını sağlamak amacıyla suç duyurusunda bulunulması şeklindeki vakalara genel bir bakış sağlamak amacıyla 2013-2022 yılları arasında Türkiye’deki çevre mücadelelerinde tespit ettiğimiz temsili örneklerden bazıları:

- Mersin’in Tarsus ilçesinin Boğazpınar köyünde yapılmak istenen HES projesine karşı mücadele eden Boğazpınar HES Karşıtı Platform Sözcüsü Ahmet Öztürk, Muhtar Tevfik Sarı ve köylülerden Hakan Mert, Alper Mert ile Birkan Çiftçi hakkında HES şirketi Çamlıyayla Enerji Elektrik Üretim A.Ş. suç duyurusunda bulundu. Basında yer alan haberlere göre, suç duyurusunda 10-11 Ağustos 2013 tarihinde düzenlenen Boğazpınar Karasu Kültür ve Sanat Festivali’nde atılan “HES yapma boşuna, yıkacağız başına” ve “Köylüler kardeş, HES’çiler kalles” ifadelerini içeren sloganların tehdit ve hakaret içerdiği öne sürüldü. Haberlerde, suç duyurusunda “ayrıca, söyledikleri sözün anlam ve önemini bilmeyen çocuklara slogan attırmışlardır ve bu şekilde koro söyletmişlerdir. Müvekkil şirket yetkilileri küçük bir kısım köylünün kendilerine olan tepkileri nede niyle nereden ve nasıl bir saldırı geleceği endişesi ile yaşamaya çalışır vaziyete gelmişlerdir. Can güvenliklerinden endişe duymaktadırlar.” denildiği yer aldı.¹⁸ Hakkında suç duyurusu bulunanlardan sadece Ahmet Öztürk için iddianame hazırlandı, iddianamede festivalde atılan “HES yapma boşuna, yıkacağız başına” ve “Köylüler kardeş, HES’çiler kalles” sloganlarının tehdit ve hakaret içerdiği gerekçesiyle Öztürk’ün 13,5 yıl hapis istemiyle cezalandırılması talep edildi.¹⁹ Tarsus Sulh Ceza Mahkemesi, 16 Nisan 2014 tarihinde yapılan duruşmada suç işleme kastı veya taksirinin bulunmadığı gerekçesiyle Ahmet Öztürk’ün beraatine karar verdi.²⁰

- 2004 yılında Antalya, Kumluca’daki Alakır Vadisi’ne yerleşen Tuğba Günel ve Birhan Erkutlu 2009 yılından itibaren bölgede yoğunlaşmaya başlayan HES’lere karşı verdikleri mücadeleyle gündeme geldiler. Tuğba Günel ve Birhan Erkutlu, verdikleri mücadele yüzünden tehdit, silahla evlerinin önünde havaya ateş edilmesi, sularının kesilmesi, evlerinin önüne kamera yerleştirilmesi gibi yollarla baskıya maruz kaldıklarını belirtiyor. Bu baskıların bir başka boyutunu ise haklarında yapılan suç duyuruları/şikâyetler oluşturuyor. Alakır Vadisi’ndeki Kürce Regülatörü ve HES inşaatını yapan Dedegöl Enerji Yatırım A.Ş.’nin proje müdürü, 2013 yılında Birhan Erkutlu’nun Facebook sayfasında yer alan açıklamalarının hakaret ve tehdit içerdiği, 2014 yılında ise yine Facebook sayfasındaki açıklamaya esas olan bilgilerin kendi bilgisayarından hukuka aykırı olarak ele geçirildiği gerekçeleriyle Erkutlu hakkında suç duyurusunda bulundu. 2018 yılında da HES şirketinin şantiye şefi, arazisini göreceğ şekilde fotokapan kurulması, arazisinin izinsiz

görüntülerinin alınması, Facebook sayfasından paylaşılan fotoğrafların altına kendisi hakkında hakaret içerikli yorumlar yazıldığı gerekçeleriyle Tuğba Günel hakkında suç duyurusunda bulundu. Her üç suç duyurusu hakkında Antalya ve Kumluca Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından takipsizlik kararı (KYOK) verildi.

- Kabataş Martı projesinin mimarı Hakan Kıran, sosyal Bilimci Cihan Uzunçarşılı Baysal hakkında, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından yayımlanan *Mimar.ist Dergisi*'nin Güz 2016 sayısında yer alan “Kabataş Martı Projesi: İstanbul'un Dubaileştirilmesi ve Mimarın Etiği” başlıklı yazısında kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle suç duyurusunda bulundu. Suç duyurusu hakkında İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından takipsizlik kararı (KYOK) verildi. Kıran, aynı zamanda Politeknik Mühendis Mimar Şehir Plancıları Dayanışma Derneği üyesi Ersin Kiriş hakkında da derneğin internet sitesinde yer alan açıklamasında kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle suç duyurusunda bulundu. Bu suç duyurusu hakkında da İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı takipsizlik kararı (KYOK) verdi.

- Bursa'nın Yenişehir ilçesinin Kirazlıyayla köyünde işlettiği çinko-kurşun-bakır ocağından çıkartılan madenler için zenginleştirme tesisi ve atık barajı kurmak isteyen Meyra Mühendislik Proje ve Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti.'ye karşı Kirazlıyaylalılar mücadele yürütüyor. 2020 yılında 5 Haziran Dünya Çevre Günü kapsamında basın açıklaması yapan köylüler evlerine giderken beton karma kamyonunun yola ve göl çevresine beton döktüğünü gördüklerini ve sonrasında bunu jandarmaya şikâyet ettiklerini belirttiler. Şirketin güvenlik görevlileriyle yaşanan tartışma ve arbedenin ardından, güvenlik görevlilerinin köylüler tarafından darp edildikleri gerekçesiyle yaptıkları şikâyet dolayısıyla dokuz köylü ertesi sabah erken saatlerde karakola götürüldü. Karakolda alınan ifadelerinin ardından dört erkek serbest bırakıldı, beş kadın ise savcılığa sevk edildi. Savcılığa sevk edilen kadınlar adli kontrol (karakolda imza atılması) şartıyla serbest bırakıldılar.²¹ Dokuz kişi hakkında açılan ceza davası bu yayının hazırlandığı 2022 yılı itibarıyla devam ediyor.

Tazminat davası açılması

SLAPP'lerin en tipik örneği olarak anılan tazminat davalarında son yıllarda artış görüldüğünü tespit edebiliyoruz. Araştırmamız sonucu listelediğimiz çevre ihtilaflarında, son beş yıl içerisinde on bir hak savunucusuna karşı dokuz tazminat davasının açıldığı

bilgisine ulaştık. Bu davaların sonuncusu bu raporun tamamlanmasının hemen önce-
sinde, Eylül 2022'de açıldı. İncelediğimiz örneklerde basın açıklaması yapılması, röpor-
taj verilmesi, yazı yazılması veya mektup gönderilmesi tazminat davası konusu ediliyor.

Tazminat davalarında genellikle, hak savunucularının açıklamaları ve yazılarında dile
getirdikleri eleştiriler “asılsız ve dayanaksız iddialar” olarak nitelendiriliyor ya da eleştiri
yapılmasının ötesine geçildiği belirtiliyor. Hak savunucularının açıklamaları ve yazıları
neticesinde şirketlerin itibarı ve saygınlığının zedelendiği, manevi yönden zarara uğra-
dıkları ileri sürülüyor. İncelenen örnekler arasındaki iki davada, diğerlerinden farklı ola-
rak hak savunucularının açıklamalarının *haksız rekabet* oluşturduğu iddia ediliyor.

Tazminat davaları, hak savunucularını çoğu durumda kolaylıkla ödeyemeyecekleri
tutarlardaki tazminat talepleri ile korkutmayı ve yıldırmayı hedefliyor. 2013–2022 yılları
arasında Türkiye’deki çevre mücadelelerinde hak savunucularının tazminat talepleri ile
karşı karşıya kaldığını tespit ettiğimiz temsili örneklerden bazıları:

- İstanbul Kabataş’ta yapılmak istenen Kabataş Martı Projesi’nin yaratacağı sorun-
lar karşısında İstanbulluları bilgilendiren, İBB’yi projeden vazgeçmeye çağıran veya
mimari projeyi eleştiren yazı yazan mühendisler, mimarlar, kent savunucuları Cihan
Uzunçarşılı Baysal, Ersin Kiriş, Zerrin Bayrakdar, Mücella Yapıcı ve Sami Yılmaztürk
hakkında projenin mimarı Hakan Kıran, “projenin itibarını ve kendisinin mesleki iti-
barını zedelemek” gerekçesiyle her biri için ayrı ayrı biner TL’lik tazminat davası açtı.

- Erzincan’ın İliç ilçesindeki Çöpler Altın Madeni’nin yarattığı kirliliğe karşı ses çı-
karan ve projenin genişletilmesi karşısında mücadele veren İliçli Sedat Cezayirlioğlu,
Eşref Demir ve Nuri Uyar’a şirket Anagold Madencilik San. ve Tic. A.Ş. “itibarının zede-
lendiği” gerekçesiyle toplam 45 bin TL’lik tazminat davası açtı.

- Bartın’ın Amasra ilçesinde yapılmak istenen HEMA Termik Santrali Projesi karşı-
sında uzun yıllardır mücadele veren, aynı zamanda Bartın Platformu üyesi olan Amasra
Belediye Başkanı Recai Çakır’a Çinli şirketlere gönderdiği e-posta ile şirketlerin ticari
itibarını ve prestijini zedelediği, karalama ve asılsız ithamlarda bulunduğu gerekçesiyle
Hattat Holding A.Ş., Hattat Enerji ve Maden Tic. A.Ş. ile Hema Elektrik Üretim A.Ş. tara-
fından 2021 yılında 1 milyon TL’lik tazminat davası açıldı, bu raporun hazırlandığı 2022
yılı itibarıyla dava devam ediyor.

- Antalya'da Alakır Nehri üzerine yapılmak istenen Dereköy Regülatörü ve HES projesine karşı bölgedeki köylülerin oluşturduğu bir dernek ve on yedi hak savunucusu ÇED raporuna karşı dava açmış ve bu davada Antalya İdare Mahkemesi'nce yürütmenin durdurulması kararı verilmişti. Basında yer alan haberlerde, yürütmenin durdurulması kararı sonrasında davayı açan dernek ve on yedi hak savunucusu hakkında şirketi zarara uğrattıkları gerekçesiyle Dereköy Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş. tarafından 20 milyon TL'lik ihtarname çekildi.²²

- Muğla'nın Marmaris ilçesinde İçmeler ve Turunç mahalleleri arasındaki bölgede yapılmak istenen otel ve devremülk projesinin devamına ve ÇED gerekli olmadığına dair verilen karara tepki gösteren Marmaris Kent Konseyi Çevre Sözcüsü Halime Şaman'a, Sinpaş GYO ve Kızılbük GYO, "şirkette haksız rekabette bulunma" gerekçesiyle 2021 yılında 300 bin TL'lik manevi tazminat davası açtı. Bu raporun hazırlandığı 2022 yılı itibarıyla dava devam ediyor. Raporun hazırlandığı süreçte, Marmaris Kent Konseyi Başkanı Ufuk Beytekin'e de aynı iddialar ile 300 bin TL'lik manevi tazminat davası açıldı.

İdari bir işlem yapılmasını sağlamak amacıyla şikâyetle bulunulması

SLAPP'lerin bir başka örneği olarak -tekil bir örnek olsa da- şirketin bir hak savunucusu hakkında idari işlem yapılmasını sağlamak amacıyla şikâyetle bulunduğu bir durum da tespit ettik. Çalışmaya dayanak olan veriler masa başı araştırması ile toplanmış olmakla birlikte burada yer verilen örnek, saha ziyaretinde öğrenilmiştir. Bu raporun Türkiye'deki çevre ihtilafı vakalarının nihai bir araştırması olmadığı göz önüne alındığında bu tekil örneğin başka benzerlerinin de olabileceği sonucu çıkarılabilir.

Bartın Platformu, Bartın'ın Amasra ilçesi ve çevresine yapılacak termik santrallerin çevreye ve insan sağlığına zararlı olacağını düşünen kurum ve kişilerin 2010 yılında bir araya gelmesiyle kuruldu. Termik santrale karşı toplumsal ve hukuksal mücadele platformun çatısı altında yürütülüyor. Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyesi ve Türkiye Ormancılar Derneği Bilim Kurulu üyesi olan Prof. Dr. Erdoğan Atmış aynı zamanda Bartın Platformu'nun da üyesi. Amasra'nın Gömü köyünde termik santral kurmak isteyen Hattat Enerji ve Maden Ticaret A.Ş., Erdoğan Atmış'ın termik santral sahasında yaptığı açıklama nedeniyle şirket ve şirket yetkililerine hakaret ettiği iddiasıyla 2018 yılında YÖK'e şikâyetle bulundu; Atmış hakkında disiplin işlemi uygulanmasını talep etti.

Şirketin bu şikâyetinden dört gün sonra, İTÜ Maden Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Orhan Kural, Atmış hakkında onur kırıcı beyanlarda bulunduğu ve kendisini hedef gösterdiği iddiasıyla YÖK'e şikâyetle bulunarak disiplin işlemi uygulanmasını talep etti. Şirket ile Türkiye Taşkömürü Kurumu arasındaki davada bilirkişilik yapan Kural, şikâyetinde Atmış'ın kendisi hakkında bilirkişilik görevini kötüye kullandığı, usulsüz rapor düzenlediği iddialarında bulunduğunu ileri sürdü. Yapılan bu iki şikâyete ilişkin olarak YÖK, Erdoğan Atmış hakkında bir işlem yapmadı. Bununla birlikte hem şirket hem de Kural, Erdoğan Atmış hakkında YÖK'e yaptıkları bu şikâyetlerdeki iddialarına paralel olarak savcılığa suç duyurusunda da bulundu. Her iki suç duyurusu hakkında Amasra Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından takipsizlik kararı (KYOK) verildi.

İdari işlem yapılmasını sağlamak amacıyla şikâyetle bulunulmasını, taşıdığı örüntü (yani, Şirket ve meslek sahibi tarafından neredeyse eşzamanlı olarak YÖK'e şikâyetle bulunulması, bu şikâyetlere paralel suç duyurusunda da bulunulması) dolayısıyla SLAPP niteliğinde değerlendiriyoruz.

Örtülü SLAPP'ler

Türkiye'de çevre ihtilaflarında yurttaşlar ve sivil toplum aktörleri kentsel ve kırsal yaşam alanları üzerinde olumsuz etkileri olan (kamu veya özel sektörün gerçekleştirdiği) projelere,

hizmetlere ve uygulamalara karşı hukukun üstünlüğünü ve toplumsal faydayı işaret etmek, talep etmek ve savunmak amacıyla kentsel ve çevresel idari dava açıyor. Kimi zaman bu hukuk mücadelesini kitleselleştirmek veya hukuk mücadelesine dikkat çekmek amacıyla kimi zaman da hukuki süreç devam ederken –idare mahkemelerince yürütmenin durdurulması kararı verilmişken– fiili olarak faaliyete devam edilmesi karşısında geri dönülmez zararların önlenmesi amacıyla miting veya yürüyüş düzenlenmesi, oturma eylemi yapılması, çadır nöbeti tutulması gibi barışçıl protesto gösterileri gerçekleştiriliyor.

İncelenen örneklerin çok büyük bir kısmında, bu barışçıl gösterilere polis ve jandarma tarafından müdahale ediliyor, barışçıl gösterilere katılanlar zor kullanılarak dağıtılıyor –bazen gözaltına alınıyor– veya gösterilere izin verilmiyor. Müdahale edilen, dağıtılan veya izin verilmeyen bu gösterilere katılanlar hakkında sıklıkla savcılıklar tarafından ceza soruşturması başlatılıyor; haklarında genellikle Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet etmekten iddianame hazırlanıyor ve ceza davası açılıyor. Hazırlanan iddianamelerde “görevli memura görevini yaptırmamak için direnme”, “iş ve çalışma hürriyetini ihlal”, “görevli polis memuruna mukavemet etme”, “mala zarar verme”, “işyeri dokunulmazlığının ihlali”, “tehdit ve hakaret edici davranışta bulunma”, “zarar verici eylemde bulunma” gibi suçlamalar da yer alıyor.

Polis ve jandarmanın barışçıl gösterilere izin vermemesi, müdahale etmesi, zor kullanarak dağıtması kimi durumlarda ise şirketlerin taleplerine dayanıyor. Şirketler protestoların çalışmalarına engel olduğunu beyan ediyor ve ilgili mercilerden almış oldukları izinlere dayanarak jandarma ve polisin desteğini talep ediyor. Bu gibi durumlarda, barışçıl gösterilere katılanlar hakkındaki yargısal işlemleri (ceza soruşturmaları ve davaları) başlatanların ilk bakışta savcılıklar olduğu görülse de yargısal işlemlerin başlatılmasında aslında şirketlerin ateşleyici rolü bulunuyor.

Rehber İlkeler uyarınca şirketler, toplanma ve gösteri özgürlüğüne saygı gösterme sorumluluklarının yanı sıra barışçıl protestolara katılanların protestolarını gerçekleştirmeleri ve bu haklarının korunması için devletler karşısında etki gücünü (*leverage*) kullanmalıdır. İncelenen örneklerde bu sorumluluğun yerine getirilmesi ve etki gücünün kullanılması yerine hakkın kullanımının engellenmesine veya sınırlandırılmasına yönelik ilk adımın atıldığı görülmektedir. Bir hakkın kullanımının engellenmesi, sınırlandırılması, kamu davası niteliğindeki ceza davasının açılması kamu makamlarının yetkisinde olduğu için yargısal işlemi başlatanlar savcılıklar olsa da ilk adımı atanlar, savcılıkları

harekete geçirenler kimi durumlarda şirketler. Bu nedenle, bu çalışmada böylesi yargısal işlemleri “örtülü *SLAPP*’ler” olarak adlandırıyoruz.

Bu gibi yargısal işlemlerde şirketler taraf (şikâyetçi, davacı gibi) olarak doğrudan görülmediği için bunların tespiti de oldukça zor. Ancak, iş ve çalışma hürriyetinin ihlali, iş güvenliğini engelleme suçlamasının yer aldığı durumlar bu örtülü hâlin mevcut olabileceğini düşündürüyor.

YARGI MAKAMLARININ TUTUMU

İncelenen örneklerde *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerde, savcılıklar ve mahkemelerin büyük çoğunlukla takipsizlik kararı (KYOK), iddianame hazırlandığı durumda yargılama sonucunda ceza mahkemelerinin beraat kararı verdiği gözlemleniyor. Buna paralel olarak tazminat davalarında da hukuk mahkemelerinin davanın reddi kararı verdiğini görüyoruz.

İncelediğimiz örneklerde hakaret, tehdit, darp gibi fiillerin işlendiği iddiasıyla yapılan suç duyuruları karşısında sadece bir örnekte hak savunucusu hakkında iddianame hazırlanarak dava açılmış. Bunun haricindeki diğer tüm durumlarda soruşturma sürecinin sonunda takipsizlik kararı (KYOK) verilmiş. Ceza davasının açıldığı tek durumda ise yargılama sonunda beraat kararı verilmiş. Takipsizlik ve beraat kararlarında, yargı makamları kimi örneklerde isnat edilen suçun ceza kanununda tanımlı unsurlarının oluşup oluşmadığını incelemiş ve suç unsurları oluşmadığı gerekçesine dayanmış. Kimi örneklerde ise yargı makamları ifade özgürlüğü kapsamında inceleme yapmış ve hak savunucularının açıklama ve beyanlarının Anayasa’nın 26. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesindeki düzenlemelerin kapsamında olduğunu değerlendirmiş.²³

İncelediğimiz örneklerde hak savunucularına karşı açılan tazminat davalarının büyük kısmının Borçlar Kanunu’nda yer alan haksız fiil nedeniyle kişilik haklarının zedelenmesi dolayısıyla uğranılan zararın tazminine ilişkin düzenlemelere dayandığını tespit ettik. Bu davalar, Asliye Hukuk Mahkemeleri’nde görülüyor ve bu raporun tamamlandığı Eylül 2022 itibarıyla üç dava dışındaki davalar hakkında mahkemelerce karar verilmişti. Asliye Hukuk Mahkemeleri verdikleri kararlarda hak savunucularının açıklama ve beyanlarının eleştiri ve ifade özgürlüğü kapsamında yer aldığını değerlendirmiş ve tazminat davalarının reddine karar vermiş.

İncelediğimiz iki örnekte ise hak savunucuları hakkında açılan tazminat davaları Ticaret Kanunu'nda yer alan haksız rekabet düzenlemelerine dayanıyor. Bu iki örnekte de hak savunucularının şirket faaliyeti (projesi) hakkında yaptıkları açıklamaların şirketlerin faaliyetlerini, ticari işlerini ve markasını kötülediği ve bu suretle şirketlerin müşterileri ve yatırımcıları nezdinde olumsuz algı oluşturulduğu iddia ediliyor. Ticaret Mahkemeleri'nde görülen bu iki tazminat davasında, şirketler ayrıca hak savunucuları hakkında ihtiyati tedbir talep etmiş. Her iki örnekte de şirketin talebi, dava açtıkları hak savunucularının "şirket ve projeleri hakkında beyanda bulunmaması, açıklama, yorum yapmaması, basına demeç vermemesi" için bir ihtiyati tedbir kararı verilmesi. Haksız rekabet gerekçesiyle açılan tazminat davaları bu raporun tamamlandığı Eylül 2022 itibarıyla görülmeye devam ediyordu ve mahkemeler davaların başlangıcında şirketlerin ihtiyati tedbir taleplerini reddetmişti.

Örtülü *SLAPP* olduğuna dair ciddi emarelerin olduğu örneklerin çoğunluğunda ise hak savunucuları ceza alıyor. Örtülü *SLAPP* olarak adlandırdığımız yargısal işlemler, hak savunucularının katıldıkları barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerindeki eylemleri ve açıklamaları nedeniyle şirketlerin resmi makamlara yaptığı taleplere dayanıyor. Sıklıkla Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında başlatılan bu yargısal işlemlerde, yargı makamları diğer yargısal işlemlerden farklı olarak ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirme yapmıyor. Hak savunucuları hakkında iddianame hazırlanıyor ve sıklıkla yargılamaların sonucunda hapis cezası ile cezalandırılıyorlar. Yaptığımız basın taramalarında bu durumda hak savunucuları hakkında HAGB kararı verilerek bu hapis cezalarının uygulanmadığını görebiliyoruz.

Çeşitli şekillerde açıkladıkları düşünceleri veya katıldıkları barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerindeki eylemleri nedeniyle uluslararası insan hakları standartları uygulanmayarak cezalandırılan hak savunucuları hakkında HAGB kararı verilmesi, o hak savunucusunun beş yıl süre ile ifade özgürlüğünü veya toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmasına dolaylı bir sınırlama getirmiş oluyor. Çünkü, beş yıllık denetim süresi içerisinde benzer şekilde yargılanmaları durumunda hak savunucuları hem önceki hapis cezasını hem de yeni cezayı çekme riski altında oluyor.

Hedefteki Hak Savunucuları

“*SLAPP*’lerin meşru insan hakları çalışmalarını durdurmak, sivil alanı kısıtlamak ve muhalif sesleri bastırmak için ticari aktörler tarafından yargı sisteminin manipüle edilmesinde temel bir unsur hâline gelmiş olması son derece endişe vericidir. *SLAPP*’ler, hak savunucularının mali kaynaklarını tüketir, onların zamanlarını çalar ve meşru insan hakları çalışmalarında yer almak isteyenlerin gözünü korkutabilir.”²⁴

Mary Lawlor, BM İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Raportörü

Raporumuzun önceki bölümlerinde özel sektör aktörlerinin stratejik bir karşı-taktik olarak kullandığı yargısal işlemleri kategorize ettik. *SLAPP* niteliğindeki bu yargısal işlemler, birey olarak hak savunucularına yöneliyor, onları hedef alıyor, sonuçları onlar üstünde doğuyor. Dolayısıyla, yargısal işlemleri kategorize etmek ve anlamak kadar hak savunucularını yakından tanımanın, maruz kaldıkları süreçleri ve bunların onlar üstündeki etkilerini anlamanın da önemli olduğuna inanıyoruz.

Aşağıda yer verdiğimiz hak savunucularını, rapordaki kategorileri, diğer bir ifadeyle özel sektör aktörlerinin başvurduğu stratejik karşı-taktikleri, anlamaya yardımcı olacak şekilde seçmeyi hedefledik. Baskılara maruz kalan hak savunucularının, raporumuzda yer verdiklerimizle sınırlı olmadığını, tehdit edilen, darp edilen ya da yargısal tacize maruz kalan birçok hak savunucusunun olduğunu, bu hak savunucularının maruz kaldıkları tüm bu baskılar ve yargısal süreçlerde *iyilik hâllerini* ve hatta hayatlarını da kaybettiklerini tekrar hatırlatmak isteriz.

HALİME ŞAMAN

Biyolog ve iktisatçı Halime Şaman uzun yıllar Bursa’da yaşadı. Çalıştığı ilaç şirketinden emekli olduktan sonra Marmaris Armutalan’a yerleşen Şaman, Marmaris ekoloji hareketinin içinde aktif olarak yer alıyor.²⁵ Yürüttüğü mücadele dolayısıyla Şaman, gelirin kat kat üzerinde bir miktarda tazminat ödeme baskısı altında.

Muğla’nın Marmaris ilçesi İçmeler ve Turunç Mahalleleri arasındaki bölgede Sinpaş GYO’nun devremülk şirketi olan Kızılbük GYO’nun “Sinpaş Kızılbük Thermal Wellness

Resort” markası ile satış ve pazarlamasını sürdürdüğü projenin²⁶ inşaatı esasında 1988 yılında işinsanı Emin Hattat tarafından başlatıldı.²⁷ Hattat’ın iflası üzerine 2009 yılında inşaat hâlinde duran binayı satın alan Sinpaş’ın yapmak istediği projenin içinde 230 odalı bir otel, 1350 devremülk, alışveriş merkezi, kaplıca, aqua park gibi tesisler bulunuyor.²⁸ Bölgede yapılması planlanan bu otel ve devremülk projesine 13 Ağustos 2021 tarihinde “ÇED gerekli değildir” kararı verilmişti. Projenin devamına ve ÇED gerekli değil kararına; yaratacağı kent, çevre ve halk sağlığı sorunlarına karşılık tepki gösteren Marmaris Kent Konseyi Çevreden Sorumlu Yürütme Kurulu Üyesi ve MUÇEP Marmaris Sözcüsü Halime Şaman’a Sinpaş GYO “haksız rekabet” gerekçesi ile 300 bin TL’lik tazminat davası açtı. Şirket Şaman’ın açıklamalarının hiçbir belge olmadan algı yaratma amaçlı yürütülen karalama faaliyeti olduğuna dayanıyor.

Kendilerini Türkiye’deki en büyük inşaat firmalarından biri olarak tanımlayan, 2022 yılı net karı 5,2 milyar TL olan²⁹ şirket, *emekli* Halime Şaman’a açtığı tazminat davasının gerekçelerini: asılsız söylentiler çıkarmak, gerçeğdışı ve yanıltıcı bilgiler vermek suretiyle ticari faaliyetleri ve markayı kötülemek olarak sıralıyor. Şaman’ın basına verdiği demeçleri ve Kent Konseyi’nin sözcüsü olmasından kaynaklı yaptığı açıklamaları dava dosyasında detaylı şekilde yer alıyor. Şirket Şaman’ın yaptığı açıklamalardan kaynaklı müşterilerine ve yatırımcılarına açıklama yapmak zorunda kaldığını belirterek şirketin kişilik haklarının zarar gördüğünü belirtiyor. Dava dilekçesinde Halime Şaman’ın “...şirket hakkında ve projeleri hakkında açıklamada bulunmaması, yorum yapmaması basına demeç vermemesi” için ihtiyati tedbir kararı verilmesi talebi de yer alıyor.

İtiraz veya eleştirilerini farklı araçlar ve yöntemlerle dile getiren hak savunucularını susturmak, sindirmek ve onları vazgeçirmek amacıyla şirketler tarafından başlatılan yargısal işlemleri ifade eden ve İngilizcede “tokat” anlamına gelen kelimedenden esinlenen *SLAPP* kısaltması, bu tür yargısal işlemlerin ardındaki esas amaca işaret ediyor. Şaman’a karşı açılan davadaki ihtiyati tedbir talebinin kendisi, davanın hak savunucularını korkutma ve susturma taktiği olarak kullanılması açısından *SLAPP* niteliği taşıdığını açıkça ortaya koyuyor.

28 Aralık 2021’de İstanbul 5. Asliye Ticaret Mahkemesi’nde ilk duruşması görülen haksız rekabet davası 2022 yılında biz bu raporu yazarken hâlâ devam ediyor. Şimdilik beş duruşması görülen davada, Halime Şaman her duruşma için Muğla’dan İstanbul’a

geliyor. *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerle hedef alınan diğer birçok hakkı savunucusu gibi Şaman da uzun süren davaların hem psikolojik hem de maddi yükünü taşımak durumunda kalıyor.

Halime Şaman'a karşı açılan tazminat davasından sonra, aynı gerekçelerle Şaman'ın mücadelesine destek veren ve destek çağrısında bulunan Marmaris Kent Konseyi Başkanı Ufuk Beytekin'e de biz bu raporu yazarken 300 bin TL'lik "haksız rekabet" davası açıldı. Beytekin'in de "... şirket hakkında ve projeleri hakkında açıklamada bulunmaması, yorum yapmaması, basına demeç vermemesi" için ihtiyati tedbir kararı verilmesi talebi yer alıyor.

SEDAT CEZAYIRLIOĞLU

Erzincan İliç'te bulunan Çöpler Altın Madeni, Anagold Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Anagold Madencilik) tarafından 2010 yılından beri işletiliyor.³⁰ Çöpler Altın Madeni'nin yarattığı çevresel kirliliğe, madenin getirdiği ve getireceği potansiyel tüm tehditlere karşı İliçli Sedat Cezayirlioğlu yaklaşık yedi yıldır bilfiil mücadele ediyor. TCDD'den emekli makinist Cezayirlioğlu'nun yargıyla ve mahkemeyle ilk tanışması, yaşadığı yeri ve burada yaşayan insanların iyilik hâlini koruma mücadelesi sebepli oluyor. O günden beri Cezayirlioğlu sürekli bir cezalandırılma tehdidi altında.³¹

Cezayirlioğlu üç buçuk yılda sekiz ayrı yargısal işlemle karşı karşıya kaldığını ifade ediyor. Çevre ihtilaflarına ilişkin olarak masa başı araştırması sonucunda yaptığımız taramada bir kişiye karşı yöneltilmiş bu kadar fazla yargısal işlemin olduğu bir başka örneğe rastlamadık. Bu yargısal işlemlerin beşine kamuya açık kaynaklardan erişilebiliyor.

Cezayirlioğlu'na karşı başlatılan yargısal işlemler ağırlıkla ceza davası açılmasını sağlamak için suç duyurusunda bulunulmasından oluşuyor. Bunun yanında Cezayirlioğlu'nun karşı karşıya kaldığı bir tazminat davası da bulunuyor.

Kamuya açık kaynaklardan erişilen hukuki belgelerden, Cezayirlioğlu hakkında başlatılan yargısal işlemlerin yaptığı açıklamalardan kaynaklandığını görebiliyoruz. Kimi zaman tek başına kimi zaman da kendisi gibi İliçlilerle birlikte sosyal medya hesaplarından veya konuk olduğu televizyon programlarında yaptığı açıklamalar, hatta mahkeme-

lere sunduğu dilekçesinde yer alan beyanları dahi yargısal işlemlere konu edilmiş. Sedat Cezayirlioğlu'nun iki İliçli ile birlikte Anagold Madencilik'e karşı açtığı bir idari davada sundukları dilekçedeki ifadelerin davaya bakan mahkeme heyetine hakaret teşkil ettiği iddiasıyla haklarında suç duyurusunda bulunulmuş. Erzincan Cumhuriyet Başsavcılığı'na yapılan suç duyurusuna takipsizlik kararı (KYOK) verilmiş.

Cezayirlioğlu, 2016 yılından beri maden karşıtı mücadele vermesine rağmen hakkındaki suç duyuruları ve davalar, 2020 yılıyla birlikte dikkat çekici şekilde artıyor. Anagold Madencilik, Cezayirlioğlu'nun 15 Ocak 2020 tarihinde sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımları hedef alıyor. Şirket bu paylaşımlarla korku ve panik yarattığını ve “halkı kanunlara uymamaya teşvik” edildiğini iddia ediyor ve İliç Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunuyor. Cumhuriyet Savcılığı bu paylaşımları “ifade ve düşünce özgürlüğü” kapsamında değerlendirerek takipsizlik kararı (KYOK) veriyor. Karara itiraz eden şirketin itirazı ise Erzincan Sulh Ceza Hakimliği tarafından reddediliyor.

Anagold Madencilik Yönetim Kurulu Üyesi Ahmet İlker Doğan, Cezayirlioğlu ve

İliçli iki kişiye 7 Ekim 2020’de³² ve 9 Kasım 2020’de³³ verdikleri röportajlar nedeniyle önce suç duyurusunda bulunuyor. Hakaret, iftira ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme suçlarının işlendiği iddiasıyla yapılan suç duyurusu, takipsizlik kararı (KYOK) ile sonuçlanıyor. Bunun ardından, bu sefer Anagold Madencilik, Ankara 33. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde “kişilik haklarına saldırı ve ticari itibar zedelemeye” yönelik 45 bin TL’lik manevi tazminat davası açıyor. Ancak açılan bu dava da diğer *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemler gibi bir yaptırımla sonuçlanmıyor. Ankara 33. Asliye Hukuk Mahkemesi röportajlardaki beyanları “ifade ve düşünce özgürlüğü” kapsamında değerlendirerek davanın reddine karar veriyor. Bu raporun yazıldığı tarihte, istinaf süreci devam ediyordu.

Şirket, Cezayirlioğlu’nun 25 Temmuz 2021 tarihinde yaptığı sosyal medya paylaşımında Cumhurbaşkanı ve iktidar yöneticilerine hakaret ettiği iddiasıyla yeni bir suç duyurusunda bulunuyor. İliç Cumhuriyet Başsavcılığı bu suç duyurusu hakkında, Cezayirlioğlu’nun beyanlarının bir kısmının eleştiri olduğunu, bir kısmının ise somut bir olguya işaret ettiğini, herhangi bir onur, şeref ve saygınlığı rencide edici tabirin olmadığını değerlendirerek takipsizlik kararı (KYOK) veriyor. Takipsizlik kararına karşı yapılan itiraz Erzincan Sulh Ceza Hakimliği tarafından reddediliyor.

Cezayirlioğlu’nun maden karşıtı mücadelesindeki kayıpları sadece dava süreçleri ile de sınırlı değil. TCDD’de makinist olarak görev yapan Cezayirlioğlu, madenin yarattığı olumsuz koşullara karşı mücadele etmeye başladığında üst mevkilerinden “Söyleyin ona, madenle uğraşmasın emekliliğini yakacağız...” tehdidi aldığını ve bu sebeple görevinden ayrılıp erken emekli olduğunu da belirtiyor. Sedat Cezayirlioğlu birçok röportajında kendisine yönelen *SLAPP*’lerin yanı sıra can güvenliğinin olmadığını, dolaylı olarak hedef gösterilip tehdit edildiğini de söylüyor.³⁴ Cezayirlioğlu’nun bu çağrısı bizlere taş ve mermer ocaklarına karşı yaşamı savunan Ali Ulvi ve Aysin Büyüknöhotçu’nun öldürülmelerini hatırlatıyor.³⁵

ÇİHAN UZUNÇARŞILI BAYSAL

İBB, mimar Hakan Kıran’ın 2005 yılında tasarladığı Kabataş Martı Projesi’nin yapımına Ağustos 2016’da başladı.³⁶ Kabataş sahilinin doldurulması ile martı şeklinde bir yolcu salonu, raylı sistem ve karayolunun birleşeceği bir transfer merkezi olması hayali kuruluyordu. Yakın çevresinde birçok anıtsal eserini bulunduğu projenin yapım sürecin-

de Molla Çelebi Camii'nin zarar gördüğü Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından belirtilmişti.³⁷ Kabataş Martı Projesi 2018 yılında iptal edilerek son buldu.³⁸

Projenin etkilerini kent hakkı savunucuları, akademisyenler, mühendisler, mimarlar, şehir plancıları, meslek odaları ve sosyal bilimciler farklı pencerelerden değerlendirmiş ve gerek yapım sürecindeki gerek tamamlandıktan sonraki etkilerini kamuoyuyla paylaşmışlardı.

Hakan Kıran projenin olumsuz etkilerini paylaşan ve projenin yapılmaması için mücadele eden kent savunucuları Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi eski Yönetim Kurulu Başkanı Sami Yılmaztürk, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nden Mücella Yapıcı, İnşaat Mühendisi Prof. Dr. Zerrin Bayrakdar, Sosyal Bilimci Cihan Uzunçarşılı Baysal ve Politeknik Yönetim Kurulu Sekreteri, İnşaat Mühendisi Ersin Kiriş hakkında yaptıkları açıklamalar veya yazdıkları yazılar nedeniyle ayrı ayrı hem suç duyurusunda bulundu hem de “projenin itibarını ve kendisinin mesleki itibarını zedelemek” gerekçesiyle biner TL'lik tazminat davası açtı.³⁹

Sosyal Bilimci Cihan Uzunçarşılı Baysal, kent hareketleri, konut hakkı gibi kentsel yaşam alanları üzerine çalışmaları ile biliniyor. İstanbul Kent Savunması ve Kuzey Ormanları Savunması üyesi. 2008-2013 yıllarında İmece-Toplunun Şehircilik Hareketi, Sulukule Platformu, Ayazma Mağdurları, İstanbul Kent Hareketleri gibi kent hareketleri içinde çalıştı.

Uzunçarşılı Baysal, farklı mecralarda Kabataş Martı Projesi'ne yönelik görüş ve eleştirilerini dile getiren hak savunucularından biri. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından yayımlanan *Mimar.ist Dergisi*'nin Güz 2016 sayısındaki “Kabataş Martı Projesi: İstanbul'un Dubaileştirilmesi ve Mimarın Etiği” başlıklı yazısı⁴⁰ tazminat davasına konu oldu.

Hakan Kıran'ın ulusal ve uluslararası alanda birçok önemli projeye imza atmış ve atmaya devam eden, mesleğinde haklı bir üne sahip, Mimarlar Odası'na kayıtlı olarak mesleğini icra eden bir mimar olduğunun belirtildiği dava dilekçesinde, tazminat davasının gerekçesi olarak Uzunçarşılı Baysal'ın Mimarlar Odası'nın dergisinde yayımlanan yazısında Kıran'ın kişilik haklarını ihlal eder nitelikte, gerçektışı ve küçük düşürücü beyanlarda bulunduğu, proje eleştirisi yapmanın ötesine geçerek kişisel olarak Kıran'ı

hedef tahtasına oturttuğu ve ahlaki, etik anlayışı olmayan, rant peşinde koşan, proje hırsızlığı yapan bir mimar portresi çizdiği ifade ediliyor.

Davaya bakan İstanbul 14. Asliye Hukuk Mahkemesi ise söz konusu yazıdaki açıklamaların sanatsal eleştiri niteliğinde kabul edilmesi gerektiğini değerlendirdi ve davanın reddine karar verdi. Aralarında Cihan Uzunçarşılı Baysal'ın da bulunduğu beş hak savunucusunun kendi uzmanlık alanlarından projeyi değerlendirmeleri, kamu yararı çerçevesinde tartışmaları ve itirazlarını basın açıklaması, röportaj veya makale/yazı gibi yollarla kamuoyuyla paylaşmaları nedeniyle teker teker hepsi hakkında hem suç duyurusunda bulunulması hem de tazminat davası açılması, yargı yollarının hak savunucularını susturmak ve baskı altına almak için kullanılması anlamına geliyor. Halbuki, yaptıkları değerlendirme ve itirazları, Kabataş Martı Projesi gibi kamusal bir proje hakkında kamuoyunun uygun şekilde bilgilenmesinde merkezi bir rol oynuyor ve proje hakkında yürütülen tartışmaya katkıda bulunuyor.

Hak savunucuları hakkında aynı gerekçelerle başlatılan yargısal işlemler, sadece bu beş hak savunucusunun değil, genel olarak itirazlarını dile getirecek olan diğer tüm hak savunucularının cesaretini kırmayı ve onları susturmayı amaçlayan bir örüntüye de işaret ediyor.

RECAİ ÇAKIR VE ERDOĞAN ATMIŞ

Bartın'ın Amasra ilçesi Gömü Köyü'nde Hattat Holding ve Hema Elektrik Üretim A.Ş. termik santral kurmak amacıyla uzun yıllardan beri faaliyet gösteriyor. Termik santralin çevrede ve halk sağlığında yaratacağı olumsuz etkilere karşı Bartın Platformu 2010 yılından beri toplumsal ve hukuksal mücadele yürütüyor. Bartın Platformu üyesi olan ve 2019 yılında Amasra Belediye Başkanı seçilen Recai Çakır yürütülen mücadelenin önde gelen isimlerinden biri. Çakır platformun yürüttüğü mücadele için Bartın Platformu adı altında yüz yirmiyi aşan kitle örgütünün bir araya geldiğini ve en değerli yönünün asillerin sokağa çıktığı, tavır aldığı, tutum takındığı ve mücadele ettiği bir süreç olduğunu ifade ediyor.⁴¹

Çakır, Bartın Platformu hukukçuları aracılığıyla bugüne kadar açılan yirmiyeye yakın davayla projenin ÇED olumlu kararının, işlendiği çevre düzeni planlarının, şirketin elektrik üretim lisansının birer birer iptal ettirildiğini belirtiyor. Bu kolektif hareketin getirilerini Çakır aşağıdaki gibi sıralıyor:

*“Şirket, bakanlık yetkilileri, yerel teşkilatları, siyaseten burada gri alanda duranlar mesajı çok net aldı. **Amasra ve Bartın halkı termik santrali istemiyor.** Ve hukuki mücadele de aslında bunu taçlandırdı. Şu anda açtığımız davaların içinde ÇED olumlu kararının iptali, ilgili firmanın enerji lisansının iptali, yine bu ÇED olumlu kararı sonrasında alınan plan değişikliği kararlarının tamamının iptali gibi çokça mahkeme kararı ve lehimize sonuçlanmış dava var.”* (Vurgu tarafımızca eklenmiştir)

Şirket, ilk olarak 1999 yılında geniş maden yataklarını işletmek ve termik santral kurmak amacıyla Amasra'ya geliyor. O dönemde Bartın Ticaret ve Sanayi Odası'nda yapılan toplantıdan sonra bir faaliyette bulunmuyor. 2005 yılında tekrar gelen şirket, bu sefer önceki açıklamalarının aksine termik santral yapmayacağını ve kömür çıkaracağını söylüyor. Kömürü yurtdışına ihraç edeceğini söylese de, daha sonra 2009 yılında termik santral kurmak için başvuru yapıyor. Şirketin halkla ilk karşı karşıya gelmesi de bundan sonra oluyor. 2010 yılında başvurdukları Bartın ve Amasra termik santrallerinin halkın katılımı toplantılarını ilan ediliyorlar. Bartın Platformu bu aşamada bir araya geliyor, toplumsal ve hukuki mücadele başlıyor.

2020 yılında, Bartın milletvekili Yılmaz Tunç'un Hattat Holding'e ait tesislerde Çinli firma China Coal ile bir araya geldiklerini açıklaması ve Hattat Holding'in yeni bir Çinli ortak bulduğu, bu ortakla Amasra B sahasında kömür çıkaracağı, bunun için de iki bine varacak sayıda işçi alacağı yönündeki haberlerin yayılmaya başlamasının ardından Recai Çakır, hem kendi adına hem de Amasra Belediye Başkanı sıfatıyla Hattat Holding'in ticari ilişki içinde bulunabileceği Çinli şirketlere Hattat Holding'in Amasra'da yapmaya çalıştığı termik santral projesinden ve proje geçmişinden bahseden bir mektup yazdı.

STK'ların ve hak savunucularının yatırımcılara ve finansman sağlayan kurumlara mektup göndererek savunuculuk faaliyeti yürütmeleri sıklıkla başvurulmuş bir yöntem. Örneğin, Adana Hunutlu'da yapılan Hunutlu Termik Elektrik Santrali projesine karşı mücadele eden STK'lar ve hak savunucuları projeyi gerçekleştiren şirketin hâkim ortağı olan Shanghai Electric Power ile projenin finansmanını sağlayan China Development Bank, Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) ve Bank of China'ya farklı zamanlarda mektup ve e-posta göndererek projenin neden olacağı olumsuz etkileri aktarmıştı.⁴² İfade özgürlüğünün bir parçası ve hak savunucularının kullandığı bir yöntem olan mektup göndermeye karşı Recai Çakır'a ve Amasra Belediye Başkanlığı'na, Hattat

Amasra sahil şeridi(2022).
Fotograf: Ekin Çekic.

Holding A.Ş., Hattat Enerji ve Maden Tic. A.Ş., Hema Elektrik Üretim A.Ş. tarafından itibar zedeleme gerekçesiyle bir milyon TL'lik tazminat davası açıldı. Şirketin açtığı dava dilekçesinde yer alan “davalıların eylemlerinin devam etmemesi amacıyla” ifadesi diğer *SLAPP* örneklerinde de görüldüğü üzere susturma ve savunuculuk eylemlerini durdurma amacını yansıttırıyor. Mart 2022’de İstanbul 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde ilk duruşması görülen davada şimdilik üç duruşma yapıldı. Tazminat davası, 2022 yılında biz bu raporu yazarken halen devam ediyordu. Çakır duruşmalar için kamu görevini yürüttüğü Amasra’dan ayrılıp İstanbul’a duruşmaya geliyor.

Recai Çakır’dan önce, Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyesi, Türkiye Ormancılar Derneği Bilim Kurulu üyesi ve Bartın Platformu üyesi/sözcüsü olan Erdoğan Atmış da *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlere maruz kalmıştı.⁴³ Atmış’ın maruz kaldığı *SLAPP*’ler dikkat çekici bir örüntü gösteriyor.

Türkiye Taşkömürü Kurumu, şirketle yapılan sözleşmede şirketin taahhüt ettiği miktarda kömürü çıkaramadığı gerekçesiyle ondan tazminat talep ediyor. Tazminat talebine itiraz eden şirket, olağanüstü şartlar oluştuğu için taahhüt edilen kömürü çıkaramadığı gerekçesini gösteriyor ve açılan davada bilirkişi raporu alınıyor. Bartın Platformu, bilirkişilerden bazılarının şirket ile ilişkilerinin bulunduğunu öğreniyor. Şöyle ki, bilirkişilerden İTÜ Maden Fakültesi’nden emekli Öğretim Üyesi Orhan Kural, şirketin 4 Aralık Madenciler Günü’nde ev sahipliği yapacağı toplu nikah töreni hakkındaki basın açıklamasında konuşmuş ve termik santral yanlısı açıklamalarda bulunmuş. Ayrıca Kural, bilirkişi raporunun düzenlendiği tarihte Hattat Holding’in genel müdür yardımcısı ile birlikte Yurt Madencilik Geliştirme Vakfı’nda yönetim kurulu üyesi olarak yer almış.

Bunun üzerine 18 Ocak 2018’de Bartın Platformu, şirket ve bilirkişi Orhan Kural hakkında Amasra Cumhuriyet Başsavcılığı’na suç duyurunda bulunuyor. Suç duyurusu yapılırken basın açıklamasını Bartın Platformu adına Erdoğan Atmış yapıyor. Atmış’ın *SLAPP*’lere maruz kalması da bu tarihin hemen sonrasına denk geliyor.

Erdoğan Atmış’ın 2017 yılında Bartın Platformu sözcüsü olarak yaptığı basın açıklamasında kullandığı ifadeler gerekçe gösterilerek hakkında Mehmet Hattat tarafından suç duyurusunda bulunuluyor. Suç duyurusu, Atmış’ın 27 Aralık 2017 tarihindeki açıklamalarına dayanıyor. Maden sahasında yer alan zeytin bahçesindeki zeytin ağaçlarının sökülüp taşınması yerine kesildiğini tespit eden Bartın Platformu üyeleri, ilgili ma-

kamlara başvurmakla birlikte kesimi de engellemek istiyor. Bu sırada Erdoğan Atmış'ın şirket çalışanlarına hitaben sarf ettiği sözlerin hakaret suçunu oluşturduğu iddiasıyla Mehmet Hattat, 19 Ocak 2018 tarihinde suç duyurusunda bulunuyor.

Orhan Kural da, kendisi hakkında yapılan suç duyurusuna ilişkin olarak Atmış'ın basın açıklamasındaki ifadeleri nedeniyle 07 Şubat 2018 tarihinde bu sefer Atmış hakkında suç duyurusunda bulunuyor. Basın açıklamasında Atmış'ın hakaret, suç uydurma ve iftira suçlarını işlediği iddia ediliyor.

Erdoğan Atmış hakkında yapılan suç duyurularına Amasra Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından takipsizlik kararı (KYOK) veriliyor. Mehmet Hattat ve Orhan Kural'ın Atmış'a karşı aldıkları ortak aksiyon davaya dönüşmeyen bu suç duyuruları ile sınırlı kalmıyor. Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Üyesi Atmış'ın disiplin cezası almasına yönelik YÖK'e de şikâyetle bulunuyorlar. *SLAPP*'lerin genel özelliği olan susturma, geri durdurma, korkutma amaçları Erdoğan Atmış'a yönelik birbirini takip eden farklı yargısal işlemler ile kendini gösteriyor.

Tespitler ve Öneriler

SLAPP niteliğindeki yargısal işlemler karar alma süreçlerine katılıma ve ifade özgürlüğüne yönelik önemli –ve büyüyen– bir tehdit oluşturduğu kadar yargı sistemini ve hukukun üstünlüğünü de aşındırıyor.

Haklarında soruşturma başlatılacağı veya dava açılabilceği korkusuyla hak savunucularını şirket faaliyetlerine yönelik itiraz ve eleştirilerinden alıkoymayı amaçlayan *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemler, ifade özgürlüğü ile toplanma ve gösteri özgürlüğü üzerinde caydırıcı bir etkiye (*chilling effect*) sahip; dolayısıyla hak savunucularını baskı altına alıyor ve sivil alanı daraltıyor.

Çevre ihtilaflarına ilişkin olarak incelediğimiz örnekler, Türkiye’de *SLAPP* niteliğindeki işlemlerin kendine özgü örüntüleri olduğunu ortaya koyuyor. Gazetecilere yönelen *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerden farklı olarak, ekolojik alanda, hak savunucularının maruz kaldığı *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemler takipsizlik (KYOK), beraat veya davanın reddi kararlarıyla sonuçlanıyor. Örtülü *SLAPP*’ler ise bunun bir istisnasını oluşturuyor. Örtülü *SLAPP*’lere maruz kalan hak savunucuları sıklıkla Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet etmek gerekçesiyle başlatılan yargısal işlemler sonucunda hapis cezası ile cezalandırılıyorlar.

Sadece Türkiye’ye özgü olmayan, dünyanın farklı yerlerinde görülen ve küresel bir sorun olarak kabul edilen *SLAPP*’ler, bu niteliğinin belgelenmesinin zor olduğu yargısal işlemler. Kayıtlara hakaret, tehdit, darp gibi suçlar ya da tazminat davası olarak geçiyor. Ancak, biliyoruz ki bu yargısal işlemlere *SLAPP* niteliğini kazandıran hak savunucularını korkutma ve susturma taktiği olarak kullanılmaları. Halime Şaman ve Ufuk Beytekin’e karşı açılan dava bu amacı görebileceğimiz nadir bir örnek. Hatırlayacak olursak, davayı açan şirketler dava dilekçelerinde “şirket ve projeleri hakkında beyanda bulunmaması, açıklama, yorum yapmaması, basına demeç vermemesi” için bir ihtiyati tedbir kararı verilmesini talep etmişlerdi.

Bu araştırma kapsamında hak savunucularının kamuya açık paylaştığı veya bu çalışma kapsamında araştırma ekibine gönderdiği hukuki belgelerde, hak savunucularının kendilerinin ya da avukatlarının yaptığı savunma veya sunduğu dilekçelerinde kavramsal olarak *SLAPP*’lerden ve söz konusu yargısal işlemin *SLAPP* niteliğinde olduğundan bahsedilmediğini görüyoruz. *SLAPP* niteliğinin belgelenmesinin zor olduğu bu tür yargısal işlemlerin kamuoyu ile iletişimde ve yargı makamları önünde tartışılmasında adının konulmasını önemli görüyoruz.

Bu yargısal işlemlerden *SLAPP* olarak bahsedilmesi sivil toplumun hak ihlalleri izleme raporlarında ve basında çıkan haberlerde yer almasını sağlayacak; diğer bir ifadeyle, genel dava kategorilerinin arasına karışmış vakalar olmaktan çıkıp ayrıştırılacaktır. Böylelikle, *SLAPP*’lere dair özgül veriye ulaşılacak ve sorunun tüm boyutları görülebilecek, veriye dayalı sorun analizi yapılabilecek, çözüm/reform önerileri geliştirilebilecektir. Bunlara ilaveten, yargı makamlarının kararları da takip edilebilir olacaktır. Bu bir yönüyle yargının tutumunun izlenmesini, bir diğer yönüyle de *SLAPP* içtihadının bilinir olmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmanın yürütülmesi sürecinde 2022 yılı içerisinde duruşmaları görülen *SLAPP* niteliğindeki tazminat davalarında, hak savunucularının avukatlarının kimi duruşmalar için “e-duruşma” talep ettiklerini tespit ettik. Duruşmaların mahkeme salonunda fiziken değil de çevrimiçi bir sistem üzerinden yapıldığı durumları ifade eden “e-duruşma” hukuk yargılamalarında uygulanıyor. “E-duruşma”, özellikle hak savunucusu ve avukatının bulunduğu şehir ile tazminat davasının görüldüğü şehrin uzak olduğu durumlarda kolaylık sağlıyor olsa da fiziki duruşma yapıldığında duruşma günü adliyede gösterilen dayanışma bu durumda gösterilemiyor. Yargılanan hak savunucuları ile bir araya gelerek dayanışma gösterme hak savunucusu için sembolik, iyileştirici özelliği kadar işbirlikleri oluşturulmasına da aracılık eder. Bu işbirlikleri, çevre hareketlerini güçlendirmenin ve insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü ilerletmenin bir aracıdır. *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerin hak savunucularını korkutma, yıldırma, hak savunusu yapan ya da yapacak kişiler üzerinde caydırıcı bir etki (*chilling effect*) yaratma amacı taşıması karşısında bir araya gelmeleri engelleyici “e-duruşma” gibi sistemler, dolaylı olarak bu amaca hizmet ediyor.

• Devletler, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca insan haklarını korumak ve bunlara saygı göstermekle yükümlü. Bu itibarla Türkiye de hak savunucularının ceza

tehdidi olmaksızın karar alma süreçlerine katılım ve eleştirilerini dile getirmelerini mümkün kılacak bir ortamı sağlamalıdır. Bu amaçla mevcut yasaların hak savunucularına karşı onları korkutmak ve yıldırma amacıyla kullanılmasını önlenmek üzere yasal reform yapılmalıdır. Bu yasal reform, *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerin başlatılmasından hemen sonra düşürülmesi/reddedilmesini ve ayrıca şirketlerin sorumluluğunu da kapsamalıdır.

- Haziran 2011’de BM İnsan Hakları Konseyi tarafından onaylanan Rehber İlkeler’e göre büyüklüğüne, sektörüne, nerede faaliyet gösterdiğine, sahipliğine ve yapısına bakılmaksızın şirketlerin de insan haklarına saygı gösterme ve başkalarının haklarını ihlal etmekten kaçınma sorumluluğu bulunuyor. Bu kapsamda şirketler öncelikle insan hakları durum tespiti süreçlerinde (*human rights due diligence*) hak savunucuları için olan insan hakları risklerini de değerlendirmelidir. Şirketler, *SLAPP* niteliğinde yargısal işlemlere başvurmamalı; faaliyetleri ve faaliyetlerinin insan hakları ve çevre üzerindeki olumsuz etkileriyle ilgili endişelerini ve eleştirilerini dile getiren hak savunucularına karşı misilleme yapmama politikası kabul etmeli ve uygulamalıdır. Bu politika, şirketin faaliyetlerini, değer zincirlerini ve iş ilişkilerini de kapsamalıdır.

- STK’lar, avukatlar ve hak savunucuları *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerle mücadele etmek için yerel ve uluslararası kamuoyunda farkındalık yaratılması için savunuculuk yapmalıdır. *SLAPP* niteliğindeki yargısal işlemlerin başlatılması durumunda bu yargısal işlemlerin *SLAPP* olduğunu gösteren örnektirlerini kamuoyuna duyurmalı, yargı makamları önünde dile getirmelidir.

- BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu ile BM İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Raportörü’nü burada yer alan tespitleri değerlendirmeye ve Türkiye’ye ülke ziyareti yapmaya davet ediyoruz.

Kaynakça

Adaman, F., Arsel, M., ve Akbulut, B. (2016). Türkiye’de Kalkınmacılığı Yeniden Okumak: HES’ler ve Dönüşen Devlet-Doğa-Toplum İlişkileri. İçinde: C.Aksu, S.Erensü ve E.Evren (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye’de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişleri* (s. 291-313) içinde, İstanbul: İletişim.

Aksu, C., Erensü, S., ve Evren E. (2016). Giriş: Yeğın Sular Daim Engine Akar. C.Aksu, S.Erensü ve E.Evren (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye’de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişleri* (s. 9-33) içinde. İstanbul: İletişim.

Aslan, Ö. (2016). “Biz Gezici Değiliz Yerleşik Halkız!”: Cerattepe’de Yaşam Alanı Mücadelesi. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 28(1), 4-9.

Aslan, Ö. (2022). Türkiye’de Ekoloji Hareketi ve Cinsiyet Eşitliği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* içinde, 43(1), 148-160.

Canan, P. ve Pring, G. (1988). Strategic Lawsuits against Public Participation, *Social Problems*, Vol. 35, No. 5, 506-519.

Erensü, S. (2020, Ağustos). Türkiye Madencilik Mevzuatı Zaman Çizelgesi. *Kazdağları-Kirli Altın* içinde, 1, 6-7, mekandaadalet.org/wp-content/uploads/2020/09/kazdaglari_v3.pdf

Kadırbeyoğlu, Z. ve Bakan, R. (2019). Küresel Sermaye, Yerel Direnişler: Ekolojik Hareketlerde Kadınların Vatandaşlık Talepleri. E. Değirmenci (der.), *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar* (s.73-85) içinde. researchgate.net/publication/336903154_Kuresel_Sermaye_Yerel_Direnisler_Ekolojik_Hareketlerde_Kadinlari_Vatandaslik_Talebi

Sonnotlar

1- Çevre adaleti yaklaşımını havza ölçeğinde uyguladığımız havza çalışmaları kapsamında her yıl en az bir kere, farklı disiplinlerden oluşan geniş bir araştırma kadrosu ile ülkenin önemli su yollarından birinde havza çalışması yürütüyoruz. Çalışmalarımıza, topladığımız hikâyelere ve hazırladığımız kapsamlı analizlere deretep.org sitemizden ulaşılabilir.

2- Office of United Nations High Commissioner for Human Rights (2011). *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*. ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

3- Araştırma raporumuza mekandaadalet.org adresinden ulaşılabilir. Ayrıca, iş dünyası ve insan hakları alanındaki kavramsal temelleri ve güncel sorunları ele aldığımız webinarlara da MAD'ın YouTube hesabından erişilebilir.

4- Topçu Kışlası, 1806–1940 yılları arasında bugün İstanbul Taksim'deki Gezi Parkı'nın bulunduğu alanda yer alan bir yapıydı. Yapı 1940 yılında Şehir Plancısı Henri Prost'un tavsiyesi üzerine yıkıldı, yerine daha büyük bir sosyal etkinlik alanı inşa edilmesi kararlaştırıldı da bu proje hayata geçirilemedi. 1940 yılında yıkılan kışlanın yeniden inşa edilmesi amacıyla 2013 yılı Mayıs ayında Gezi Parkı'nda çalışmalara başlanmak istendi. Projenin onaylanmasının ardından Gezi Parkı'nda iş makinelelerinin çalışmasını engellemek için nöbete başlandı. Bu nöbete filizlenen Gezi Parkı eylemleri, 31 Mayıs 2013 tarihinde güvenlik güçlerinin parkta nöbet tutanlara müdahalesiyle hızla genişledi. Gezi Parkı'ndaki nöbete hem farklı gruplardan insanlar katılmaya başladı hem de eylemler ülke çapında büyük destek gördü.

5- Hafıza Merkezi (2022). *Sessiz Kalma: Hak Savunucularına Yönelik Yıldırma Politikaları 2015–2021*, sf. 18, dipnot 1, hakikatadaletahfiza.org/kaynak/sessiz-kalma-hak-savunucularina-yonelik-yildirma-politikalari/

6- BM İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Raportörün Raporu, UN Doc. A/71/281, 03.08.2016, paragraf 7, digitallibrary.un.org/record/840291?ln=en-7-A-g-e, paragraf 8.

8- 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı, Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismi *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı* olarak değiştirilmiştir. Bu raporda yapılan isim değişikliğini yansıtmak amacıyla ilgili olan yerlerde *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı* kullanılmıştır.

9- Ayrıca bkz. MAD (2021). *Validebağ Korusu'nu Korumak*. mekandaadalet.org/validebag-korusunu-korumak/ 10- 27 Haziran 2014 tarihinde kurulan İstanbul Kent Savunması'nın bileşenlerini Kuzey Ormanları Savunması, kent hareketleri, park forumları ile çok sayıda mahalle derneği ve çevre örgütü oluşturuyor. Ayrıntılı bilgi için bkz. istabip.org.tr/3416-yama-deil-yaam-cin-kent.html 11- Örneğin, TEMA'nın 2020 yılı Nisan ayında yayımladığı rapora göre Kazdağları Bölgesi'nin yüzde 79'u maden ruhsatı. Benzer şekilde, TEMA'nın 2021 yılı Ekim ayında yayımladığı rapora göre Tunceli-Erzincan şehirlerini ve bu şehirlerin çevresini kaplayan bölgenin yüzde 66'sı maden projeleri için ruhsatlı.

12- Ayrıntılı bilgi için bkz. temizhavahakki.org

13- Türkiye'de gazetecilere karşı açılan SLAPP davalarını

ele alan çalışma için bkz. MLSA (2022). *Yargının Namlusu Gazetecilere Doğruduğunda–SLAPP Davaları: Muktedir Gazeteciye Karşı*.

mlsatruey.com/wp-content/uploads/2022/03/SLAPP-Tr-dijital.pdf

14- Detaylı bilgi için bkz. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu.

ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx

15- Report of the Working Group on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises (2021). *The Guiding Principles on Business and Human Rights: Guidance on Ensuring Respect for Human Rights Defenders*. documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/161/49/PDF/G2116149.pdf?OpenElement

16- BHRR'nin ilgili çalışmaları için bkz. *Silencing the Critics: How Big Polluters Try to Paralyze Environmental and Human Rights Advocacy through the Courts* (2019). media.business-humanrights.org/media/documents/files/Big_Polluters_and_SLAPPs_Briefing_FINAL.pdf; *Defending Defenders: Challenging Malicious Lawsuits in Southeast Asia* (2020). media.business-humanrights.org/media/documents/files/documents/2020_CLA_Annual_Briefing_SLAPPs_SEA_FINAL.pdf; *Strategic Lawsuits Against Public Participation: Southeast Asia Cases&Recommendations for Governments, Businesses,& Civil Society* (2020). media.business-humanrights.org/media/documents/SLAPPs_in_SEA_2020_Final_TRdA8a.pdf; *SLAPPed but not Silenced: Defending Human Rights in the Face of Legal Risks* (2021). media.business-humanrights.org/media/documents/2021_SLAPPs_Briefing_EN_v657.pdf; *SLAPPs in Latin America: Strategic Lawsuits Against Public Participation in the Context of Business and Human Rights* (2022). media.business-humanrights.org/media/documents/2022_SLAPPs_in_LatAm_EN_v7.pdf; *Business and Human Rights Defenders in Southeast Asia* (2022). media.business-humanrights.org/media/documents/HRD_Report_SEA.pdf

17- Yargısal taciz, hak savunucularını korkutmak ve susturmak için yargı sisteminin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Yargısal taciz yöntemleri arasında kovuşturma başlatmak, hukuk davası ya da idari işlem başlatmak sayılmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. frontlinedefenders.org/tr/violation/judicial-harassment

18- HES'e karşı çocuk şarkısı yapmak suç (2014, 12 Mart). Evrensel. evrensel.net/haber/80069/hese-karsi-cocuk-sarkisi-yapmak-suc

19- Çocukların söylediği HES şarkısı yargılanıyor (2014, 25 Mart). Evrensel. evrensel.net/haber/80893/cocuklari-neylediği-hes-sarkisi-yargilanıyor#UzFqQ6h_t20

20- HES'e karşı çocuk şarkısı beraat etti (2014, 16 Nisan) Evrensel. evrensel.net/haber/82380/hese-karsi-cocuk-sarkisi-beraat-etti

21- Kirazlıyayla köyünde gözaltına alınan kadınların yaşadıkları anlatıldığı program kaydı için bkz. youtube.com/watch?v=nQsVckFfxk4

22- Alakur Nehri Kardeşliği'ne 20 milyonluk ihtarname (2014, 16 Haziran). Yeşil Gazete. yesilgazete.org/alakur-nehri-kardesligine-20-milyonluk-ihartname. İhtarname sonrasında dava açıldığına dair bir habere rastlanılmadı.

23- İlgili Anayasa maddesi şu şekildedir:

“VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

Madde 26 – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulüne belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(Mülga fıkra: 3/10/2001-4709/9 md.)

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda düzenlenir.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddesi ise şu şekildedir:

“**MADDE 10 – İfade özgürlüğü**

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliği, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

24- BHRRC (2021). *SLAPed but not silenced*, sf. 4.

25- Ayrıntılı bilgi için bkz. sessizkalma.org/tr/savunucu/halime-saman

26- Ayrıntılı bilgi için bkz. sinpaskizilbuk.com

27- 1988 yılında Hattat Ailesi tarafından Hema-Que Otel Yatırım A.Ş. adıyla, 150 dönümü ormandan tahsisli toplam 310 dönümlük denize sıfır araziye beş yıldızlı otel yapılması için inşaat başlamıştı. 2007 yılında inşaatı Emin Hattat'ın, Hema Dişli ve dört şirketinin iflasına karar verildi. Hema Dişli ve grup şirketleri Kızılkum Turizm, Avrasya Bilgisayar, Hema Makine ile Armasan Armator, mahkemeye başvurmuş ve borca batık olduklarını belirterek iflaslarının ertelenmesini istemişti. Ancak, mahkeme Hema şirketlerinin iflasına karar verdi. Otel ve arsası borca karşılık ipotek edildi. Ayrıca bkz. Türkiye tarihinin en büyük iflası (2007, 19 Mart). *Habertürk*, haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/17835-turkiye-tarihinin-en-buyuk-iflasi; İnşaat şirketlerinden, Marmaris'te rant karşı çıkan aktiviste tazminat davası (2021, 29 Kasım). *Diken*, diken.com.tr/

insaat-sirketlerinden-marmariste-ranta-karsi-cikan-aktiviste-tazminat-davasi/

28- Ayrıntılı bilgi için bkz.

kizilbukgyo.com/sinpas-kizilbuk-projesi.html

29- Ayrıntılı bilgi için bkz. paratic.com/sinpas-gyoonun-geliri-azaldi-net-karda-ilimli-artis-oldu/

30- Ayrıntılı bilgi için bkz.

anagold.com.tr/tr/anasayfa/ Anagold Madencilik'in günümüzdeki ortakları SSR Mining ve Çalık grubuna ile Alacer Gold ortaklığı olan Lidya Madencilik'tir.

31- Bu bölümde Sedat Cezayirlioğlu ile 22 Temmuz 2022 tarihinde yapılan görüşmeye ve Sedat Cezayirlioğlu'nun sosyal medya hesaplarında paylaştığı hukuki belgelere dayanılmıştır.

32- Ana Haber (2020, 7 Ekim). *Fox Haber*. 40-43.30 dk.

youtube.com/watch?v=A4ne7F8xFbE

33- Yeni Gün (2022, 9 Kasım). *TV 52*. youtube.com/watch?v=nChlOkIprj0

34- Sıyanür Felaketini Duyuran Cezayirlioğlu: “Can Güvenliğim Yok” (2022, 30 Haziran). *İklim Haber*, iklimhaber.org/sıyanur-felaketini-duyuran-cezayirlioglu-can-guvenligim-yok/

35- Ali Ulvi ve Aysin Büyüknöhotçu Belgeseli (2022, 7 Mayıs). *Ekoloji Birliği*, ekolojibirligi.org/ali-ulvi-ve-ay-sin-buyuknohotcu-belgeseli/

36- Kamuoyunda Martı Projesi'nin mimarı olarak Hakan Kıran'ın adı anılsa da, Kıran projenin mimarı işlerini şirketi Hakan Kıran Mimarlık ve Yapı Hizmetleri A.Ş. olarak üstleniyor. Ayrıca bkz. sehirplanlama.ibt.ibbistanbul/kabatas-meydan-duzenlemesi/, hakankiran.com.tr/portfolio-cagdas-yapilar.html

37- Kabataş Martı Projesinin 12 Yıllık Hikayesi (2017, 30 Kasım). *Bianet.org*, bianet.org/bianet/kent/191966-kabatas-marti-projesinin-12-yillik-hikayesi

38- Kabataş Martı Projesi İptal Edildi (2018, 3 Eylül).

Gazete Duvar, gazeteduvar.com.tr/turkiye/2018/09/03/kabatas-marti-projesi-iptal-edildi

39- Kabataş Beton Martıda Gerekeçli Karar: Proje Herkesi İlgilendirir, Mimarı Eleştirilere Katlanmalı (2018, 8 Mayıs). *Politeknik*, politeknik.org.tr/kabatas-beton-martida-gerekeçli-karar-proje-herkesi-ilgilendirir-mimari-elimletere-katlanmalı/; Martı Projesi Tel Tel Dökülürken: Mimar Hakan Kıran Bir Davayı Daha Kaybettir (2018, 13 Eylül). *Politeknik*, politeknik.org.tr/marti-projesi-tel-tel-dokulurken-mimar-hakan-kiran-bir-davayi-da-ha-kaybettir/

40- Anılan yazıya erişmek için bkz. mimarist.org/mimarist-sayi-57-guz-2016/

41- Bu bölüm, Recai Çakır'la 29 Ağustos 2022 tarihinde yapılan görüşmeye ve Recai Çakır'ın avukatları aracılığıyla paylaştığı hukuki belgelere dayanmaktadır.

42- Mekanda Adalet Derneği (2022). *Türkiye'de Şirketlerin İnsan Hakları Sorumluluğuna Bakış: 3. Havalimanı, Galataport İstanbul, Hunutlu Termik Santrali, Kızıl Altın Madeni, Yusufeli Barajı*, sf. 49-62.

43- Bu bölüm, Erdoğan Atmış'la 29 Ağustos 2022 tarihinde yapılan görüşmeye ve Erdoğan Atmış'ın paylaştığı hukuki belgelere dayanmaktadır.

